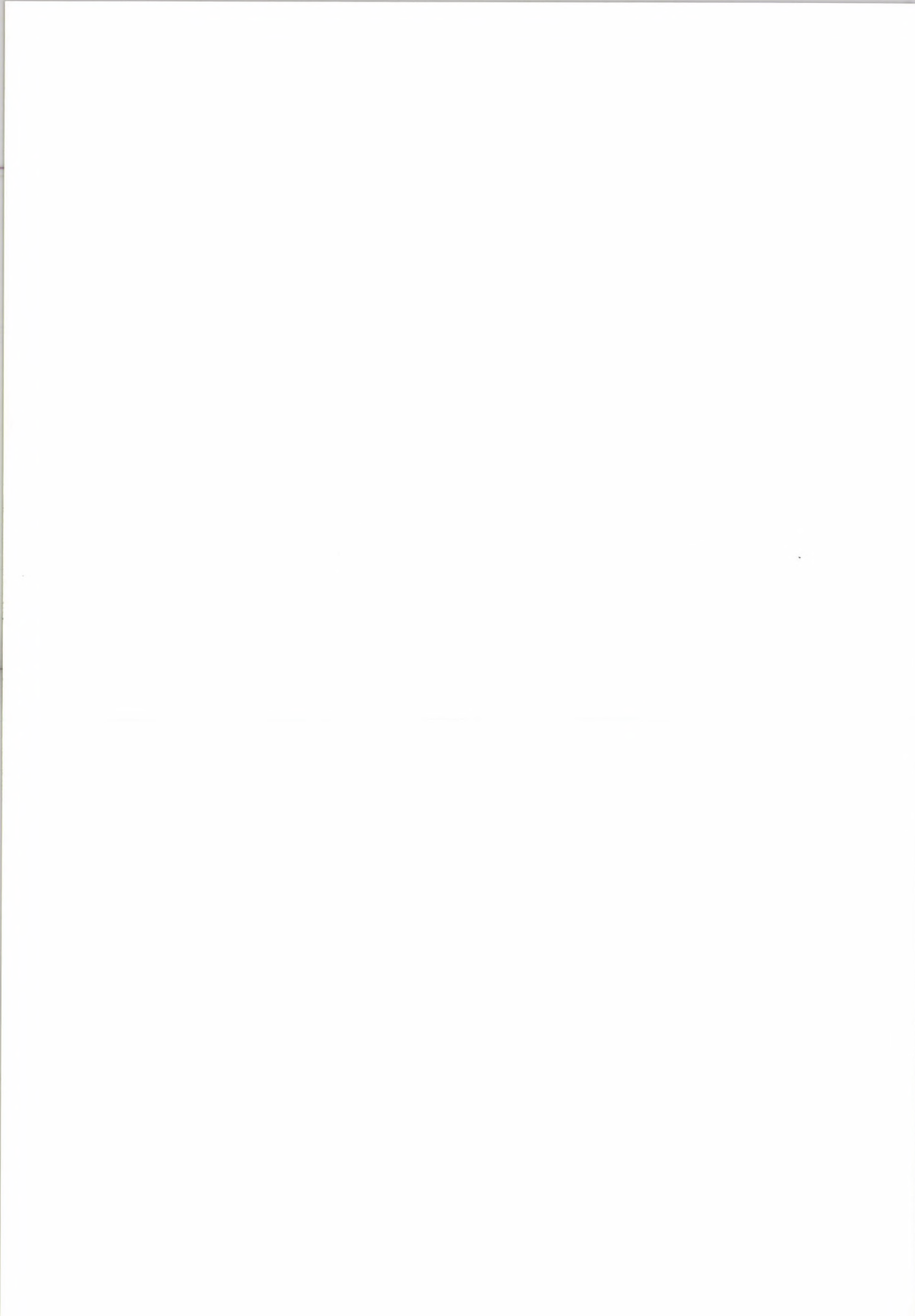

19–20. SZÁZADI ZENETÖRTÉNET,
HANGSZERTÖRTÉNT,
NÉPZENE-NÉPTÁNC

GOMBOS LÁSZLÓ

Henryk Wieniawski Magyarországon – egy turné tanulságai

A 19. és 20. század fordulóján Henryk Wieniawski neve élénken élt a hazai zenekedvelő társadalom emlékezetében, személye a hegedűjátékos-genealógiák egyik fundamentuma és a magyar hegedűiskola állandó vonatkoztatási pontja volt. Eszmei „jelenlétének” fenntartásához azonban csupán a külföldről korábban érkezett híradások és gyakran játszott hegedűdarabjai járulhattak hozzá, mivel a személyes találkozásokra és visszaemlékezésekre épülő hagyomány kevés eseményre támaszkodhatott. Ismereteink szerint Wieniawski csupán 1877 tavaszán járt Magyarországon, amikor kétszer két hetes itt-tartózkodását egy skandináviai kitérővel szakította meg. E két látogatásnak a Wieniawski-kutatás mindeddig marginális jelentőséget tulajdonított, hiszen a művész, rövid pályája ellenére is, a 19. század legtöbbet utazó és szereplő előadói közé tartozott.¹ A magyarországi turné koncertjei azért is szorultak háttérbe a fellépések sokaságában, mivel annak kevésbé dokumentált eseményei mindeddig jórészt ismeretlenek voltak a kutatók számára.² Az 1877-es történések részleteiről a magyar zeneélet is viszonylag hamar megfeledkezett. Miközben Wieniawski hírneve töretlenül élt tovább, a játékaról és személyiségéről kialakult képet átrajzolták az újabb benyomások: a hegedűművész alakjáról a komponistáéra került át a figyelem, a klasszikusok egykori interpretátorát pedig egyre inkább saját szalondarabjainak könnyed dallamosságán és sziporkázó virtuozitásán keresztül ítélték meg. A jelen tanulmány célja, hogy kiegészítse a Wieniawski-kutatás korábban ismert adatait, felmérje az 1877-es turnéknak a magyar zeneéletre gyakorolt hatását, valamint revideálja az előadóművészről kialakult, majd egy

¹ Wieniawski a legtöbb hangversenyt az 1872–73-as évadban adta, amikor Anton Rubinsteinnel nyolc hónap alatt 215 alkalommal lépett fel Amerikában (az Egyesült Államok keleti felében és Kanadában).

² A Wieniawski-koncertek legteljesebb listáját E. Grabowski kutatásai nyomán Aleksandra Sawicka adta közre: *Chronology of the Concert Performances of Henryk Wieniawski*. In: *Henryk Wieniawski. Composer and Virtuoso in the Musical Culture of the XIX and XX Centuries*, ed. Maciej Jabłoński and Danuta Jasińska, Poznań: Rhythmos 2001, 291–306. Jelen tanulmány számos adattal egészíti ki és korrigálja az említett listát, de az eltérésekre nem hívja fel tételesen a figyelmet.

évszázad során eltorzult képet, amely Wieniawskit, részben hegedűdarabjainak köszönhetően, pusztán virtuózként és szalonmuzsikusként ábrázolta.

Bár Wieniawski csak halála előtt három évvel, művészi pályafutása csúcspontján járt személyesen Magyarországon, közvetlen és közvetett magyar kapcsolatai jóval korábbra vezethetők vissza. Egyik első tanára, Stanisław Serwaczyński ugyanis az 1830-as években a magyar fővárosban élt. Már az 1832–33-as szezonban, a bécsi Josephstädter Theater szólóhegedűseként gyakran járt át Pestre hangversenyezni, majd 1833-ban a Pesti Magyar Királyi Színház (a mai Vörösmarty téren állott, úgynevezett Német Színház) alkalmazásába lépett és vonósnégyesével is jelentős szerepet játszott a magyar koncertéletben.³ Serwaczyński volt Pesten Joachim József első mestere is. Nyilvánvaló, hogy ha Serwaczyński 1840-ben nem tért volna vissza Lengyelországba, ahol hamarosan a gyermek Wieniawskit tanította, ma őt is a magyar zenetörténet jeles alakjának tekintenénk, mint számos külföldről érkezett és asszimilálódott kortársát. A hagyomány egy magyarországi születésű hegedűst, a pozsonyi Hauser Miskát is Wieniawski tanárának tekint. Hauser a legenda szerint 1842 körül Lublinban járt, és többször muzsikált együtt Wieniawski szüleivel. A gyermeket elbűvölte Hauser játéka és kérte, hadd vehessen órákat a magyar hegedűstől.⁴ Érdekes egybeesés, hogy Hauser Bécsben egy ideig Joachimot is tanította.⁵

A kor legnagyobbjai közül Wieniawski később három olyan magyar művésszel került többször kapcsolatba, akik – hozzá hasonlóan – életük legnagyobb részét szülőföldjükön kívül éltek le: Joachim Józseffel, Auer Lipóttal és Liszt Ferencel. Közülük Joachim és Liszt meghatározó szerepet játszott a magyarországi Wieniawski-recepcióban, s Auer is elismerően emlékezett a lengyel hegedűsre és műveire: *My long life in music* című könyvében szemléletesen számolt be egy közös kaszinóbeli kalandjukról és számos egyéb találkozásukról.⁶ Joachimmal Wieniawski koncertezett is, például 1859-ben Londonban a Beethoven Quartet Society hangversenyein,⁷ és Liszt Ferencel is többször játszott együtt 1877-es budapesti találkozásuk előtt; például két weimari tartózkodása idején, 1849-ben és 1853-ban, valamint 1875-ben Hollandiában.⁸

³ Serwaczyński két évig, 1836 elejétől 1837 végéig Erkel Ferenc közvetlen munkatársa volt (amint a színház 1835–36-os zsebkönyvében olvasható, Erkel „Zweiter Kapellmeister”, Serwaczyński pedig hegedűs és „Orchesterdirector der Oper” volt, utóbbi pozíció karmesteri feladatokkal is járt). Az 1833-tól 1840-ig működő Serwaczyński–Merkl–Hora–Perlasca összetételű kvartett Legány Dezső közlése szerint gyakran a budai „Fácán”-ban lépett fel (Legány: Kamaramuzsikálás Magyarországon, 1800–1830. *Magyar Zene* 1983/3. szám, 278).

⁴ A pozsonyi születésű és Bécsben tanult Hauser Miska (1822–1887) Miksa, Max és Michael keresztnévvel is ismert, a róla szóló történetet Papp Viktor közölte, forrásmegjelölés nélkül: *Zenekönyv rádióhallgatók számára. Arcképek – életrajzok*. Budapest [1940], 204.

⁵ Andreas Moser, Hans-Joachim Nösselt: *Geschichte des Violinspiels* II, Tutzing 2/1967, 259.

⁶ New York 1923, 89–95. Auer önéletrajzából magyar fordításban Rakos Miklós közölt szemelvényeket a veszprémi *Vár ucca tizenhét* című „negyedévkönyv” 1995/1. számában.

⁷ Az együttesben Joachim és Heinrich Wilhelm Ernst hegedült, Wieniawski brácsázott, a cselló szólamát Carlo Alfredo Piatti játszotta.

⁸ Sawicka i. m., valamint Alan Walker: *Liszt Ferenc. 3. Az utolsó évek 1861–1886*. Budapest 2003, 280.

Wieniawski először 1877. február 24-én érkezett Budapestre. 27-én és március 2-án önálló hangversenyt adott, visszaúton, március 6-án pedig Pozsonyban játszott. Eredetileg az előző év végére szerződött a Rózsavölgyi céggel, de betegsége miatt kétszer is el kellett halasztania utazását. Ezúttal összesen 10 napot töltött Budapesten és legfeljebb egy napot Pozsonyban, mivel 10-én már Koppenhágában lépett fel. Egy hónappal később tért vissza, és tucatnyi hangversenyt adott Közép- és Dél-Magyarországon. Neve így három hónapon át rendszeresen szerepelt a magyar sajtóban a többi itt koncertező híresség, Liszt Ferenc, Pablo Sarasate, Sophie Menter, David Popper, Adelina Patti, Christina Nilsson, Gerster Etelka, Berta Ehn és Bianca Donadio neve mellett. Személyével kapcsolatban több száz híradás, koncertelőzetes és kritika jelent meg, ezekből a továbbiakban néhány jellemző részletet emelünk ki.

Az 1876–1877-es hangversenyszezon második, téli–tavaszi szakasza február 15-én indult a Magyar Írók és Művészek Társaságának hangversenyével. Az egyik aznapi koncertelőzetes már Wieniawski érkezéséről is tudósított, elindítva ezzel a művésszel kapcsolatos híradások sorozatát.⁹

Fővárosi Lapok 1877. február 15.

A zeneidény ma nyílik meg. A zongorakirály, Liszt Ferenc nyitja meg az „írók és művészek” ma esti hangversenyében a „Hungáriá”-ban. Úgy halljuk, hogy Menter Zsófia asszony is fog adni hangversenyt nem sokára. Továbbá a fiatal Huber Jenő,¹⁰ e geniális hegedűvirtuóz, ki Lipcsében [Berlinben] képezte magát, e napokban önálló hangversenyben készül bemutatni magát. Később a hegedűművészet két hőstét, a lengyel Wieniawskyt és a spanyol Sarasate-t fogjuk hallani.

Pester Lloyd 1877. február 23.

Amint arról egy bizalmas baráti forrásból tudomást szereztünk, a honi zenekedvelők többszörös meghívásának eleget téve a napokban érkezik ide a hegedűvirtuóz Wieniawsky, hogy a jövő kedden koncertet adjon. A második zeneidény egyébiránt számos művelézzel kecsgetet – Saint-Saëns, a „Danse macabre” komponistája, kit éppúgy megelőz zongorajátékos híre, március közepén látogat városunkba, hogy bemutatkozzon közönségünknek.¹¹

Saint-Saëns többszörösen beharangozott márciusi utazása végül elmaradt, valószínűleg a nagy havazások miatt, s csak két évvel később, 1879 elején látogatott el Budapestre. Wieniawski viszont valóban megérkezett, és másnap, február 25-én részt vett a Zeneakadémia matinéján, amelyet Liszt a lakásán rendezett.¹² Liszt

⁹ Az újságcikk-idézetekben a nyilvánvaló sajtóhibákat és a lapokban következetlenül használt ékezeteket automatikusan javítottuk, a korra jellemző írásmódot viszont megtartottuk.

¹⁰ Hubay Jenőről, Huber Károly fiáról van szó, aki 1873-tól Joachim Józsefnél tanult a berlini főiskolán. 1876 nyarán tért haza, hogy Liszt közelében lehessen. Eredeti családnévét 1879-ben változtatta a magyarosabb csengésű Hubayra.

¹¹ Az eredeti német nyelvű szövegrészeket a függelékben olvashatók. A magyar fordításokat Czagyány Zuzsa készítette.

¹² A Zeneakadémiának az 1876–77-es csupán a második tanéve volt, és az első, amelyben Liszt hosszabb időt töltött Budapesten. Az intézménynek még nem volt saját épülete, Liszt az óráit a Dunához közeli Hal-téren bérelt háromszobás lakásában tartotta meg.

(A Liszt vasárnapi matinée-ján) egybegyűlt művészek, műkedvelők s hallgatók — írja nekünk egy műbarát — kitűnő vendéget láttak ott. A mester egyik legkedveltebb fia Apollóban, Wieniawsky a nagy hegedűs jelent meg ott, kinek első útja is az volt Budapesten, hogy Lisztet keresse föl, a zene csoda-rabiját, a római varázslót, kihez a művészet fölkenjéi és növendékei hívó lélekkel, csodálattal zárandokolnak el messze földről. Wieniawsky természetesen nem stantiványa Lisztnek, mert más hangszert játszik; de azért nem kevésbé urának és mesterének vallja ő is e tünceményes férfit, kire az idő csak úgy folyt be, mint a hegedűre s a borra. Mentől jobban szaporodnak évei: csak annál szebben szól mintegy régi Amati. Előadásának zamata, nemes harsogokra fejtett ótokaji Wieniawsky, ki sokat játszott vele együtt, arról győződött meg, hogy az ősnövendék Liszt játéka a szöke Lisztet tartalmasságban messze túlszárnyalja, s hogy az immár megöszült férfi ez idő szerint ragyog igazán művészete teljes fényében. A házi gazda kigyúló örömmel sietett a jövevény felé, megölelte, megcsókolta. Érdekes volt látni a fehér és fekete sörény egybeömlését; az aszkéta, szikár s inkább kicsi termetű öreget a hatalmas athléta izmos karjaiban. Wieniawsky, ki tudvalevőleg egyike a legszellemesebb elbeszélőknek (hisz szövege, mert a mint egy francia kritikus mondá róla: »il a trop d'esprit pour écrire«), Wieniawsky kifogyhatatlan az ahthéra vonatkozó számtalan, nálunk ismeretlen adománynak, melyek elmondását egy külön cikk számára tartjuk fenn magunknak. Környezetére soha ember — tán I. Napoleont kivéve — oly fascinaló befolyással nem volt, mint Liszt. Rubinstein bevallá, hogy ő, ki bátran állt meg a föld hatalmasai előtt, ki még a megrendítő pillantásu Miklós császárnak is nyugodtan nézett arczába: szemét a Liszt jupiteri tekintete előtt lesütni volt kénytelen, s remegni kezdett; pedig, ha van önterzetes művész, Rubinstein az. Magára

1. kép. Pesti Napló 1877. február 27.

barátai és tisztelői jelentek meg, a kulturális élet elitje. Wieniawski itt találkozott gróf Festetics Leóval és báró Augusz Antallal, a muzsikuskok közül Erkel Ferencsel, a Zeneakadémia igazgatójával, valamint Robert Volkmann-nal, a Pesten élő német zeneszerzővel. A fellépők többsége Liszt növendéke volt: Aggházy Károly, Juhász Aladár és Ravasz Ilona, a holland Charlotte Ahrendts és a 13 éves csodagyerek, Weisz József. Maga Liszt is a zongorához ült néhány dal kísérelőjeként. A lapok részletesen beszámoltak az eseményről, az egyikük különös módon nem a fellépőket, hanem Liszt híres vendégét, Wieniawskit állította cikke középpontjába (1. kép):

Pesti Napló 1877. február 27.

(A Liszt vasárnapi matinée-ján) egybegyűlt művészek, műkedvelők s hallgatók — írja nekünk egy műbarát — kitűnő vendéget láttak ott. A mester egyik legkedveltebb fia Apollóban, Wieniawsky, a nagy hegedűs jelent meg ott, kinek első útja is az volt Budapesten, hogy Lisztet keresse föl, a zene csoda-rabiját, a „római varázslót,” kihez a művészet fölkenjéi és növendékei hívó lélekkel és csodálattal zárandokolnak el messze földről. [...] A házigazda kigyúló örömmel sietett a jövevény felé, megölelte, megcsókolta. Érdekes volt látni a fehér és fekete sörény egybeömlését; az aszkéta, szikár s inkább kicsi termetű öreget a hatalmas athléta izmos karjaiban. [...]

2. kép. Huber (Hubay) Jenő az 1870-es évek végén.

Ugyanezen az estén fellépett Hubay (Huber) Jenő (2. kép) is, akinek a nevéhez a magyar hegedűiskola megteremtése fűződik, és aki később döntő szerepet játszott Wieniawski magyarországi recepciójában. Wieniawski ekkor ismerte meg Hubayt, akit játéka után Liszt megcsókolt és akinek Wieniawski is gratulált. A találkozás jelentősége messze túlmutat önmagán. A két nagy mester nyilvánosan demonstrált az ifjú mellett, és szimbolikusan Liszt csókja és Wieniawski kézszorítása közösen indította útjára nem csak Hubayt mint debütáló művészt, hanem vele a később világhírűvé vált Hubay-iskolát is. Wieniawski nem is sejtette, hogy brüsszeli állását négy évvel később, váratlan halálát követően Hubay fogja betölteni, sőt nemcsak pozícióját, hanem hangszerét is a magyar művész birtokolja majd.¹³

¹³ Hubayt 1882 januárjában nevezték ki a Conservatoire Royal de Bruxelles tanszékvezetőjének. Az elkövetkező években vásárolta meg Wieniawski özvegyétől a lengyel mester Amatiját (amint később kiderült, valójában egy Petrus Guarneriust). Erre talán csak 1886 tavaszán került sor, amikor eldöntötte, hogy Liszt hívására hazakötözik Budapestre. Hubay a hegedűt 1900-ban svájci barátjának, egykori tanítványának és több évtizeden át budapesti asszisztensének, Studer Oszkárnak adta el. Hubay jó kapcsolatban volt Wieniawski özvegyével, aki rá bízta lányai hegedűoktatását.

Hubay Liszt állását is átvette a Zeneakadémia élén, igaz, csak 42 évvel később, 1919-ben.¹⁴ Az 1877-es találkozást így rögzítette egy újságíró:

Fővárosi Lapok 1877. február 27.

Utánuk Huber Jenő vette föl hegedűjét, megmutatni, hogy mit tanult Berlinben Joachimtól. Sokat tanult, nagyot haladt s nem szégyenít meg bennünket, kik már kis fiú-korában genialis hegedűsnek nevezтік. Saint Saëns „Introdukción és rondó”-ját játszotta, egy önszerzette nagy kadenciával. Ebben az ifjában sok hév, sok szellem van. Bensőséggel játszik s e föllépése jó epilóg volt holnapi hangversenyéhez. Liszt megcsókolta, midőn játékát bevégezte és Wieniawski is oda ment, kezét szorítani vele. Tisztelt budapesti közönség! Ez a reményteljes ifjú, ki már is élvezetet ad s egészen a miénk, holnap (szerdán) hangversenyt ad a redoute-ban. Menjenek el meghallgatni és tapsolni a jövő e derék magyar művészt. Valószínű, hogy egykor valamennyien örömmel fognak arra gondolni, hogy jelen voltak – első önálló hangversenyén.

Hubay említett saját hangversenyére február 28-án, Wieniawski két fellépése között került sor, ismét Liszt és Wieniawski jelenlétében. Ugyanazon a helyszínen játszott, ahol az előző napon Wieniawski, s ahol egy héttel később Pablo Sarasate lépett először magyar közönség elé. Közben a zeneakadémiai matiné másnapján, február 26-án Liszt Zichy Géza grófnál, a félkezű zongoraművésznél ebédelt. Zichy fiatalon, vadászbalesetben veszítette el jobb kezét, de bal kézzel is folytatta előadói pályafutását. Az említett ebédre valószínűleg Wieniawski is elkísérte Lisztet, erre utalhat – talán téves helyszínmegjelöléssel – a *Fővárosi Lapok* március 2-i híradása: „A gróf oly erőteljesen tud játszani fél kézzel zongorán, hogy e napokban Lisztnél Wieniawski is megbámulta. Azt mondta mindenki: a mi e zongorajátékot illeti, a fiatal grófnak egy második kéz csakugyan fölösleges volna.”

Wieniawski első budapesti hangversenyére tehát február 27-én került sor a Vigadóban, Liszt jelenlétében. Zongorakísérője a fiatal Nikisch Artúr volt, a későbbi híres karmester, énekszámokkal a New Yorkból érkezett szoprán, Louise Lichtmay működött közre. Wieniawskinak hatalmas sikere volt, a lapok a legnagyobb elragadtatással írtak róla:

Pesti Napló 1877. február 28.

(Wieniawski) a híres hegedűművész ma adta hangversenyét a redout kis termében. Fővárosunk közönsége hódolattal teljes tapsaival árasztotta el, de a termet nem töltötte meg egészen, mint a művész híréhez illett volna. Wieniawski hegedűje valószínűleg varázshangszer, a legbájosabb adagiót s a legtüzesebb „friss”-et egyforma tökélyvel adja elő. Mendelssohn hegedű versenyében roppant virtuozitását tündököltette, Polonaisében mély és bánatos költészetét, melyre Chopin mosolygott. [...]

Pester Lloyd 1877. február 28.

Wieniawski koncertje. Olvasóink bocsánatát kérjük a következő semmitmondó szólásért: „Jött, játszott és győzött;” minthogy azonban oly találóan illik a neves lengyel hegedűs Henri Wieniawski mai koncertjére, úgy véltük, elkövethetjük e vétket. A múlt év decembe-

¹⁴ Liszt halála és Erkel Ferenc lemondása után az elnöki és igazgatói feladatkört az 1887-ben kinevezett vezető, Mihailovich Ödön már egymaga töltötte be. Hubay ezt vette át 1919 őszén.

rében ismételten bejelentett és visszavont, sőt, mindörökre lemondott művész tegnapelőtt (vasárnap) hirtelen mégis megjelenik, s ma igen népes publikum előtt a redout kis termében játszik, s ami a legjobb, gyönyörűséges játékkal a közönséget rég nem hallott lelkendező kiáltásokra ragadtatja. Erre csak az igazi művészi nagyság képes; ez a művészi nagyság azonban az öregedéstől is megóvja szerencsés birtoklóját. Ki hinné, hogy e terjedelmes külsejű férfi, ki ma este ifjúi hévvel, csordultig telve humorral, a legnemesebb hangon és tökéletes, mesébe illő technikával kápráztatta el hallgatóságát, már csaknem harminc évvel ezelőtt bámulatba ejtette a zenei világot? Pedig így van. Nem feleedtük azt az élményt, melyet évekkel ezelőtt a daliás fiatal lengyel Berlinben, a Kroll-établisement nagy királyi termében zongorista-fivérével együtt adott koncertjein hagyott bennünk. Ez az élmény ma ismét teljes fényében ragyogott föl. Hagyjuk Wieniawski játékának aprólékos leírását; a tulajdonságok, melyek az igazán nagy művészt ékesítik, mai művészünknek is birtokában vannak. Mi több, fölöttébb vonzó, ahogy benne a jellegzetes nemzeti és internacionális vonások szerencsés módon keverednek. Wieniawski úr Mendelssohn Hegedűversenyét játszotta mesteri módon. Nemkülönbben elismeréssel adózunk a „Legende” és a „Polonaise” úgyszintén „Henri Wieniawskinak” nevezett komponistájának, ki a legvirtuózabb darabokat is könnyedén uralta; s mily csodás ráadás volt a „Mazur”. – Ernst „Magyar dalaival” dörgő tapsviharban fejezte be ragyogó koncertjét. [...]

A *Fővárosi Lapok* kritikusa Wieniawskit Sarasatével és Joachimmal állította párhuzamba és a játéktípus szempontjából Joachimot a német, Wieniawskit a francia iskola reprezentánsai közé sorolta. A magyarországi Wieniawski-recepció egyik sarkalatos pontja volt a Joachimmal történő nyílt vagy burkolt összevetés, gyakran előítéletektől sem mentes szembeállítás, amelynek egyik mozgatórugója a művész nemzetisége volt.

Fővárosi Lapok 1877. március 1.

Wieniawski Henrik, ki tegnapelőtt tartotta első hangversenyét (a második holnap, péntek este lesz), korunk legelső hegedűművészei közé tartozik. Joachimmal és újabban Sarasate-val fogható párhuzamba. [...] Sarasate, ez új spanyol tünemény, még ismeretlen lévén közönségünk előtt, csak a másik kettőről beszélhetünk. E kettő közti különbséget főleg az iskola képezi. Technikájuk egyenlő magaslaton áll s előadásukban egyaránt bevégzett művészettel találkozunk; hanem Joachim egészen a német, Wieniawsky pedig egészen a francia iskola művésze. Amazt a plaszticitás ereje emezt a színezés (kolorit) fénye emeli ki. Amattól mélyebb, szélesebb hangokat hallottunk, emettől többfélétt. Wieniawski kedden csak négy számot játszott s ráadásul egy ötödiket; de mindjárt az elsőben, Mendelssohn ismeretes hegedű-hangversenyében (melyet Nikisch Arthur, bécsi dalszínházi fiatal hegedűvirtuóz zongorakísérete mellett játszott), ép úgy együtt ragyogott művészetének minden sajátja, mint az opálban a sok szín. [...] Nincs egy vonása, mely ne hatna a szívre vagy kedélyre. Előadásában minden világos, kristálytisza, bevégzett [...]. Saját szerzeményeiből egy szép legendát, második részében a sordino valami búvós-bájos, új hangjaival, s egy szenvedélyes polonaise-t hallottunk. Elragadt velök mindentűt s a zajos tapsokra még egy lengyel dallamot játszott, a hév és búskomoly álmodozás sajátosság vegyületét. A mily erő- és hévteljes s a mellett nyugodt és férfias az ő előadása, ép oly szolid egész jelensége is. Férfias, izmos alak, fekete hajjal, bajuszszal és áll-szakállal; lehet már ötven¹⁵ éves; de komoly arca, melyen ritkán jelenik meg egy-egy futó mosoly, az élénk, fogékony szellem friss kifejezésével bír. A hév

¹⁵ Wieniawski ekkor még nem töltötte be 42. évét.

leginkább akkor látszik meg külsején, midőn lengyel dallamokat játszik. Záradékul – a budapesti közönség iránti udvariasságból – Ernst „magyar népdalait” adta elő, bámulatos technikával, zajos tapsok mellett, de ha őszinték akarunk lenni, azt mondhatjuk róla, hogy ez szép volt ugyan tőle, de nem volt elég szép min nekünk. A magyar dalokat ő csak hangjegyekből tanulta, s jobban elragadt volna bennünket, ha helyettök oly művet ad elő, mely jobban fakad a szívéből.

Wieniawski magyarországi megítélésére tehát döntően hatott származása. A sajtó következetesen „lengyel” művésztől beszélt, a közönség pedig mazurkákat és polonézeket akart hallani tőle. Miután a magyarok számára az elbukott forradalom során kiderült, hogy hiábavaló ábránd a nemzet politikai önállósága, a függetlenségi törekvések a művészet és kultúra területére helyeződtek át. Identitásukat keresve sokan önmagukra ismerhettek Wieniawskiban, az ugyancsak idegen uralom alatt élő lengyel nép fiában. Részben ennek köszönhető az a különleges szeretet és ragaszkodás, amellyel Magyarországon fogadták. Koncertjeinek taps-orkánja demonstráció volt Wieniawski mellett, ugyanakkor emlékezés az elbukott magyar szabadságharc lengyel hőseire és az emigrációba menekült hazafiakra.

Első hangversenye napján Wieniawskinak lehetősége nyílt arra, hogy magyar zenét halljon: Liszt meghívta magához vacsorára, hogy megismertesse vele a Schunda Vencel József által tökéletesített cimbalmot. Liszt az összejövetelt este tíz óra körülre, a Wieniawski hangversenyt követő időpontra tűzte ki, ez olvasható a Schundához intézett – és a Zeneakadémia titkára, Ábrányi Kornél által továbbított – levelében is (3. kép).

„Igen tisztelt Uram / Ábrányi barátunk át fogja adni Önnek és Allaga urnak holnapra (keddre) szóló meghívómat. A találkozás órája Wieniawsky hangversenye és a színházi előadás után, 10 körül; ad libitum előtte vagy utána. Várom Önt és Allaga urat, valamint a ragyogó »cimbalmot«. Baráti tisztelettel F. Liszt / Hétfő, 77 február 26.”¹⁶

Schunda Vencel József 1874-ben szabadalmaztatta a cimbalom pedálos változatát, amelynek tompítója a zongora jobb pedáljához hasonlóan működött. A *Fővárosi Lapok* írása szerint: „Cigányaink az össze nem illő hangok zűrzavarát, a hol már ők is megsokalták, könyökkel igyekeztek elhallgattatni; mennyivel célszerűbben végzi ezt a most alkalmazott tompító (pedál).”¹⁷ A számos technikai újítás által korszerűsített cimbalom Schundának köszönhetően jól használható koncerthangszer lett, amelynek sokoldalúsága szinte a zongoráéval vetekedett, és rajta a zeneirodalom jelentős részét meg lehetett szólaltatni. Nem véletlen, hogy az említett estre Liszt Allaga

¹⁶ Sehr geehrter Herr / Unser Freund Abranyi wird Ihnen und Herrn Allaga meine Einladung für Morgen (Dienstag) geben lassen. Stunde der Zusammenkunft nach dem Konzert von Wieniawsky und der Theater Vorstellung gegen 10 Uhr, ad libitum vor- oder nachher. / Ich erwarte Sie und Allaga nebst dem glänzenden „Czimalom” – freundlichst ergeben / F. Liszt / Montag, 26ten Februar 77.

¹⁷ *Fővárosi Lapok* 1877. február 25.

Sehr geehrter Herr
 Unser Freund Abrangi
 wird Ihnen und Ihnen
 Allaga meine Einladung
 auf morgen / Dienstag / gegen
 sieben Uhr des Zusammenkunft
 noch dem Concert von Weizsäcker
 und der Theater Vorstellung
 gegen 10 Uhr, an Lipitzers
 Hof- oder nachher
 Zeit erwarte sie, und Allaga
 den glänzenden „Cymbalom“-
 freier Blick ersehen
 Montag, 26te Februar 77.

3. kép. Liszt Ferenc levele Schunda Vencel Józsefhez, 1877. február 26.

Gézát hívta meg, hogy játsszon a hangszeren: felléptetésének külön aktualitást adott, hogy alig néhány nappal korábban jelent meg Schunda cimbalom-iskolája Allaga átdolgozásában.

Fővárosi Lapok 1877. március 1.

A keddi [febr. 27.] hangverseny után Wieniawski a Liszt Ferenc vendége volt, ki művészekből és műbarátokból szép társaságot hívott magához vacsorára, hogy a kitűnő idegennek, (ki a brüsszeli zenede tanára) egyszersmind bemutassa a mi népzeneink legsajátabb hangszerét: a cimbalmot, Schunda tökélyesített pedál-cimbalomban. Allaga Géza játszott rajta tanulmányokat, magyar dalokat s végül Beethoven „Holdvilág szonátájá”-nak csodaszép ábrándú adagióját. Wieniawskit meglepte az eredeti hangszer, ép úgy, mint az érdekes előadás. A vidám vacsora után maga Liszt is eljátszotta zongorán legújabb szerzeményét, egy emelkedett rövid zenedarabot, mely „Üdvözlét Petőfi szellemének” címen nemsokára meg fog jelenni Táborosky és Parschnál.

Az említett új Liszt-zongoramű, amelynek Wieniawski jelenlétében volt az ősbemutatója, *Petőfi szellemének / Dem Andenken Petőfis* címmel látott napvilágot. Liszt egyébként valóságos misszióknak tekintette a cimbalom megismertetését: Wieniawskin kívül Delibes, Saint-Saëns, Anton Rubinstein és Ole Bull számára is rendezett bemutatókat. A hangszer melletti demonstráció példája az az 1875-ben készült fénykép is, amelyen vezető magyar muzikusok örökítették meg magukat a cimba-

4. kép. Magyar zenészek az új pedálos cimbalom körül 1875-ben.

lommal és készítőjével (4. kép). A képen állnak: Richter János karmester, id. Ábrányi Kornél, Erkel Gyula, Schunda V. József, Huber Károly és Erkel Sándor, ülnek: Liszt Ferenc, Pintér Pál és Erkel Ferenc. A felvételt úgy állították be, hogy a falon a Zenede negyedszázados jubileumára (1865) készített emléklap is látható legyen, Erkel Ferenc, Liszt, Reményi Ede, Ábrányi, Mosonyi Mihály és Robert Volkmann portréjával. Ezzel a cimbalom támogatói jelképesen további három személlyel bővültek, közöttük (a második sorban középen) a magyar zene ügyét harcos lelkesedéssel képviselő, 1870-ben elhunyt Mosonyival.

1877-ben Wieniawski a kép szinte valamennyi szereplőjével kapcsolatba került Budapesten, legtöbbször már a Zeneakadémia említett matinéjában (Mosonyit nem számítva talán csak a külföldön tartózkodó Reményivel nem találkozott). A hangszer mellett ülő Pintér Pált, aki a Liszt által rendezett cimbalom-bemutatókon többnyire játszani szokott, Wieniawski biztosan hallotta az elkövetkező napok kávéházi látogatásai alkalmával, Erkel Sándor pedig egy hónappal később a Filharmonikusok koncertjét dirigálta, amelyen Wieniawski a Beethoven-hegedűversenyt játszotta.

Liszt zenés összejevetelein gróf Apponyi Albert is gyakori vendég volt, és visszaemlékezésében a mester vendégei között Wieniawskit is megemlítette:

Liszt akkor az azóta a városrendezésnek áldozatul esett „Halpiaeon” lakott, szerény lakásban, ahol esténként igen gyakran összegyűlt a budapesti zenei világ kis csoportja; néha vacsorára is, amely Lisztnél mindig hideg ételekből állott – ezt nevezte ő „hideg kezelésnek”. Itt aztán alkalom nyílt tanulságos, érdekes beszélgetésekre, amelyek folyamán gyakran megtörtént, hogy

5. kép. Rác Pali zenekara Londonban (1873).

Liszt, szavait világosabban megmagyarázandó, odaült a zongorához és irigylésre méltó vendégeinek egy-egy Beethoven vagy Mozart szonátának töredékét, valamelyik Chopin darabot vagy saját szerzeményét játszotta el teljesen szabadon, mintegy megfedkezve a publikumról. Valóságos zenetörténelmi tanfolyamokat rendezett így. [...] Ezeknek az esti összejöveteleknek állandó vendége voltam s körülbelül úgy éreztem magamat, mint Saul a próféták között. Ugyanis más hírneves művészek is jártak oda, akik Liszt kedvéért jöttek Budapestre, még ha nem is állott szándékukban, hogy ott hangversenyezzenek. Természetesen ezeken az esteken Lisztnél ők is közreműködtek, azonban valamennyien – az akkori idők legnagyobbjai is, mint például Rubinstein, Paderewski, Wieniawski, a nagy hegedűművész és mások – úgy ülték körül Lisztet, mintha tanítványai lennének s minden szavára úgy figyeltek, akárcsak jóslatszerű kijelentésekre.¹⁸

Másnap, február 28-án délután is rendeztek fogadást Wieniawski tiszteletére, aki vagy ekkor, de legkésőbb a következő napon hallotta Rác Palit hegedülni a Hungária Szálló éttermében. Tőle a magyar előadói gyakorlatról szerzett új ismereteket, és erről március elsején a *Pester Lloyd*nak adott interjújában be is számolt. Valószínűleg idősebb Rác Palira utalt, de bizonyára annak azonos nevű fiát is hallotta, mivel mindketten játszottak a zenekarban. Az 1873-as londoni fényképfelvételen (5. kép) is mindketten szerepelnek, közöttük áll a már említett Pintér Pál cimbalmos.¹⁹ Amint

¹⁸ Gróf Apponyi Albert: *Élmények és emlékek*. Budapest [1934], sajtó alá rendezte Jánoky-Madocsaány Sarolta, 63–64.

¹⁹ A szállfatermetű Rác Pali balra áll a cimbalomtól (3. sz.), középen a hangszer mögött látható Pintér Pál (4. sz.), tőle jobbra ifj. Rác Pali (11. sz.).

Wieniawski „Porzó”-nak, a szintén lengyel származású Ágai (akkor még Rosenzweig) Adolfnak nyilatkozta: a cigány muzsikustól most már megtanulta, hogy hogyan szól a csárdás valójában. Amit ugyanis korábban Reményi Edétől hallott, abból csak a cigányok játékának hibáiról, nem pedig az érényeiről alkotott képet.

Pester Lloyd 1877. március 4.

Most értette csak meg igazán, mi is az a magyar zene. Majd hozzáfog Ernst és Joachim magyar szerzeményeinek jellemzéséhez, s csodálkozik, miként lehetséges, hogy éppen a hegedűmuzsikának nem akadt eddig olyan magasabb fokon álló klasszikusa, mint a mazurkának Chopin személyében.

És Reményi?

Wieniawski nevet és megvonja széles vállát. Mióta Rácz Pált hallotta, nemcsak azt tudja, hogy szól valójában a „csárdás”, hanem azt is, hogy Reményi meghamisította azt. Emez csak a cigányok hibáit túlozza el anélkül, hogy előadásuk lendületéből akárcsak egy szikrányi is megvolna benne, pedig egyébként ő az egyik legjobb műkedvelő, akiből megfelelő irányítással akár művész is válhatott volna. Mily nagyot nézett, mikor meghallotta, hogy komoly politikai lapok egykor vezércikkeket írtak róla, s mintha a nemzet azt várta volna tőle, hogy önkéntes száműzetéséből visszatérve a Világosnál „eljátszott” szabadságot és alkotmányt hegedűjével visszavarázsolja nekünk.

Wieniawski Párizsban hallotta őt először. Vieuxtemps, aki mellette ült, megrökönyödve figyelte, miként hadonászik Reményi a vonóval, olyannyira, hogy a fölötte lobogó lángok heves táncba kezdtek. [...] (*Porzó*)

Wieniawski valószínűleg arra a párizsi Reményi-koncertre utalt, amelyen 1875-ben vett részt a Salle Pleyelben. Mivel a magyar hegedűs körüli szenzáció-propagandát aránytalanul túlzottnak vélte, különös módon tréfálta meg Reményit. Egy anekdota szerint hét (vagy 12) híres hegedűművész – köztük Vieuxtemps, Sarasate, Alard, Léonard, Dancla és Sivori – számára vásárolt jegyet az első sorba. Hogy minél feltűnőbb legyen a megjelenésük, csak a kezdés előtti utolsó pillanatban foglaltak helyet és egységesen frakkot és cilindert viseltek, utóbbit a fejükön tartva. Majd amikor Reményi egy-egy hibát ejtett, Beckmesserként egymás után koppantották cylinderüket a padlóra. A darab végén azonban felállva tapsoltak és ovációvá változtatták a készülő botrányt.²⁰ A cigányzenével történő találkozás, amely Wieniawskira olyan felvillanyozó hatást gyakorolt, a világhírű muzsikusz személyén keresztül zenetörténeti jelentőséget nyert. Ha nem is látványosan, de minden bizonnyal befolyásolta Wieniawski játékmódját, különösen a népies elemeket tartalmazó művek vonatkozásában. Neki köszönhetően pedig az

²⁰ A Vieuxtemps-tól 1878–1880 között hallott anekdotát Hubay számos alkalommal elmesélte, feltehetően a megréfélt művész nevének említése nélkül, mivel különféle interjúiban és visszaemlékezéseiben sem olvasható Reményi neve. Neubauer Pál könyvében a hegedűs „agyonreklamozott sarlatán”-ként (*Hubay Jenő. Egy élet szimfóniája*. Budapest: én. [1942], I. kötet 62–63), Hubay Andornál (i. m. 28–29) „R. úr”-ként szerepel. Csupán a Hubay hagyatéék egyetlen dokumentumában, egy 1928-as varsói Hubay-nyilatkozat német nyelvű gépiratos másolatában írták ki a teljes nevet (elképzelhető, hogy az eredeti lengyel vagy német nyelvű újságcikk ugyancsak monogramot tartalmazott).

európai népies-magyaros-cigányos előadói (és zeneszerzői) stílus újabb építőelemekkel gazdagodott. Wieniawski tehát február végén és március elején hallott cigányzenét, néhány nappal később, március 8-án pedig már Pablo Sarasate gyönyörködhetett Rácz Pali játékában, a Földváry Emília szalonjában Liszt tiszteletére adott estélyen.²¹

A Wieniawski „népies” játékmódjában történt változások széles körben tovagyrúzó hatást kelthettek az olyan exponált pillanatokban, mint amilyen például saját d-moll hegedűversenye (op. 22) *Finale a la Zingara* tételének előadása volt az 1878-as párizsi világkiállításon. Utóbbi hangversenyen jelen volt Párizs egyik új felfedezettje, Hubay Jenő is. Neki természetesen nem volt szüksége arra, hogy ilyen közvetett úton sajátítsa el hazája előadásbeli kifejezőeszközeit, azok koncerttermi alkalmazásában azonban számára is mintát és megerősítést jelenthetett a lengyel művész játéka.

Wieniawski második budapesti hangversenyére március 2-án került sor, sikere még nagyobb volt, mint első alkalommal. Egyes lapok részletesen elemezték a játékát, mások mintha kifogytak volna a dicséretekből. A *Pesti Napló* recenzense például alig talált szavakat a leírhatatlan megragadására, és *Pester Lloyd* is csak ritkán írt ilyen elragadtatással.

Pesti Napló 1877. március 3.

(Wieniawsky Henrik hangversenye.) Az újságíró az ily nagy művésszel szemben sajnálja csak igazán a könnyelműen apróbb dolgokra fecsérelt magasztaló epithetonokat. [...] Wieniawsky játéka kizárja a kritikát, melynek fölötté áll s csak jellemzésére mondhatunk el néhány észrevételt s csak hódolattal és hálával pillanthatunk föl a műzsaák e kiváltságosához, ki fenséges művészete szárnyain szebb, tisztább világba emeli lelkünket. [...] Wieniawsky a francia belga, különösen a belga iskola szülöttje, a Beriot és Vieuxtemps nagy hagyományainak, stíljöknek hirdetője. Nemes szenvedélye, pathósza, előkelősége, eleganciája bizonyítják. Irigylendő és szerencsés választása ő a brüsszeli conservatoriumnak, melyen Vieuxtemps nagy örökébe lépett – maga is gazdagul. Távol van a puritanismustól, mely minden csokrot, szalagot megvon magától, amilyen például Joachim ki egy félisten nyugodtságával hegedülve, prosternatióra készet, térdre hajlítja a hívót, csodálattal töltvén el a lelkét, anélkül, hogy fölmelegítené. Ő az angoloké. És távol van a német érzelősségtől, mely a bizonytalan kébbe ábrándoz bele s távol az olaszos nyegleségtől, mely alól minden nagy volta mellett Paganinit sem lehetett fölmenteni. Wieniawsky a hévtől izzó részletekben sem lépi soha túl a kizárólag francia tulajdon: a kellem és ízlés fehér vonalát; [...] Hatása közönségünkre leírhatatlan volt. [...] (*Nemo*)

²¹ Sarasate legismertebb darabja, a magyar dallamokra épülő *Zigeunerweisen* (op. 20) a következő évben, 1878-ban jelent meg Lipcsében. Keletkezését kétségkívül az első magyarországi turnénak, és részben Rácz Pali játéknak köszönhetette. A magyar „cigányzene” nemzetközi hatástörténetének további, meghatározó eseményei közé tartozik az az 1879 január elején adott díszvacsoara is, amelyen Johannes Brahms és Joachim József felköszöntötte az idős Rácz Palit, illetve Liszt 1879. március 7-én Saint-Saëns tiszteére adott ebédje, amelyre szintén a kiváló muzsikust hívták meg hegedülni és a Pintér testvéreket cimbalmozni (lásd Legány Dezső: *Liszt Ferenc Magyarországon 1874–1886*. Budapest 1986, 101 és 110).

Pester Lloyd 1877. március 3.

Wieniawski koncertje. A híres lengyel hegedű-hérosz, Henri Wieniawski professzor mai második koncertjén varázslatos játékaival valósággal föl-villanyozta a redoute kistermét ezúttal még jobban megtöltő közönséget. Műsorának minden számát zúgó taps, ritkán hallott tüzes és elragadtatót kiáltások követték [...]. Wieniawski úr zsenialitása elő-elővillant, miközben hatalmas feladatokon lett úrrá; olyan volt, mintha a technika járatlan területeit tárta volna föl ámuló közönsége előtt, hiszen izgalmasan és lebilincselően szólt minden, amit csodálatos vonójával megszólaltatott. Vieuxtemps a-moll koncertjét adta elő, s valóban, maga a komponista sem játszott nála szebben még fénykorában sem; hallgatóit aztán saját „Faust-Fantáziájának” változatos jeleneteivel kápráztatta el – ritkán hallani például ily tökéletesen megformált flageolet-et –, Beethoven Romancát klasszikushoz méltón játszotta, majd Bach örvénylő E-dúr Prelúdiumának leírhatatlan előadásával ejtette ismét ámulatba a publikumot; a koncertet „Orosz dalaival” fejezte be, miután még előtte ráadásként eljátszotta a „Mazurt” és a „Legendát”. A művész óriási hatást gyakorolt közönségünkre, amely bizonyosan nem fogja őt elfeledni. [...]²²

Hubay Jenő visszaemlékezéseiben egy további alkalomról is beszámolt, amelyen Liszt ismét találkozott Wieniawskival. A történet szerint ekkor került sor a két művész nyilvános kibékülésére, ugyanis korábban Liszt egy jelentéktelen ügy miatt neheztelt a fiatal, forrófejű lengyelre. Haragról természetesen eleve szó sem volt, és a kézcsókkal, valamint a *Don Juan fantázia* előadásával megpecsételt megbocsátási aktust is inkább a társasági élet játékaik közé sorolhatjuk. Hubay gépírásos feljegyzéseit először Haraszi Emil adta közre:

Ekkor [Hubay] ismét találkozott Wieniawskyval. Fekete kávé után az utóbbi letérdepelt Liszt előtt és kérte, hogy játsszék [sic] valamit kiengesztelődése jeléül. Ennek a dolognak a története a következő: Wieniawsky mint fiatal kezdő részt akart venni egy weimari matinéen, de Liszt, ki akkoriban Joachimmal volt nagy barátságban, hétről-hétre eltolta a lengyel művész föllépését. Mikor végre reákerült a sor, Wieniawsky igen elmésen bosszulta meg magát. Liszt XII. rapszódijára volt műsoron Joachim átíratában. E rapszódia bevezetésében kétszer egymásután a zongora bevezető taktusai után hegedű-kadencia következik. Wieniawsky úgy állapodott meg Liszttel (próba nélkül játszották a darabot), hogy saját kadenciáját fogja előadni, – amibe a mester szívesen beleegyezett és mindegyik kadencia befejezése után fejével fog inteni. Már az első kadencia hosszúsága meglepte Lisztet, a második meg egész ragyogó hegedűversennyé fajult, ámulatba ejtve a közönséget, de annál jobban bosszantva a mestert. Nem is hívta meg többé Liszt Wieniawskyt s feszült maradt a viszony közöttük budapesti találkozásukig. Ezen a pénteki vacsorán történt meg a kibékülés. Liszt készséggel tett eleget Wieniawsky kérésének s eljátszotta a Don Juan-fantáziát, amit a lengyel kézcsókkal köszönt meg.²³

²² A hangversenyen énekszámokkal a koncertrendező, Dunkl Nepomuk János felesége működött közre, a zongorakísérő ezúttal is Nikisch Artúr volt.

²³ Haraszi Emil: *Hubay Jenő élete és munkái*. Budapest 1913, 32–33. Szintén az eredeti nyomán közölte Hubay Cebrian Andor (*Apám, Hubay Jenő. Egy nagy művész élete – történelmi háttérrel*. Budapest 1992, 24) és Halmy Ferenc (Halmy Ferenc–Zipernovszky Mária: *Hubay Jenő*. Budapest 1976, 25). Neubauer Pál dramatiszálva és kiszínezve mesélte el a történetet (i. m. I. kötet, 48–49), Papp Viktor pedig rövidítve adta közre „Zenekönyv”-ében (i. m. 203).

A fenti eseményre feltehetően Liszt szokásos pénteki összejöveteleinek egyikén került sor. A mester Huber Károlyhoz intézett meghívólevelét („*Ich erwarte Sie also, Herr Kapellmeister, am Freitag samt Ihrem genialen Sohn, Jenő*”) Haraszi tévesen a Zeneakadémia matinéját követő, 27-i vacsorára vonatkoztatta, holott a leírt történéseknek nyoma sincs a 27-i hangszerbemutatóról szóló sajtóbeszámolókbán.²⁴ A helyes időpont csak március 3. (Freitag) lehet, mivel a következő pénteken Wieniawski már nem volt Magyarországon.

Wieniawski (6. kép, balra) budapesti tartózkodása idején adták elő Liszt *Szent Erzsébet legendáját* a Nemzeti Zenede javára, a szerző vezényletével. A március 3-i főpróbán, amelynek közönsége muzsikusokból állt, feltehetően Wieniawski is megjelent, majd egy hírlapi tudósítás szerint azért halasztotta el az elutazását, hogy március 5-én a Vigadóban részt vehessen a nyilvános előadáson.²⁵ Március 6-án reggel hagyta el Budapestet, és aznap este, Skandinávia felé menet, koncertet adott Pozsonyban. Pozsonyi kritikusa a tudós levéltáros, Batka János volt, aki 2 évtizeddel később Bartók Béla és Dohnányi Ernő pályakezdését segítette. Ő volt az, aki felhívta barátja, Richter János figyelmét a két ifjúra, és aki gondosan válogatott kottákat és könyveket küldött Bartóknak, hogy az szélesíteni tudja általános műveltségét. Batka évtizedeken át a pozsonyi közönség elhivatott nevelője volt, az 1870-es évek végétől rendszeresen szervezett koncerteket. Mindennek egyik előhírnökéeként és közönségnevelő missziója részeként értékelhető az említett Wieniawski-kritika, amelyben Batka felismerte a lengyel művész igazi értékeit és ösztönözte, hogy virtuóz darabok helyett minél több Bach-művet és más fajsúlyos zenét játsszon. Elismerte Wieniawski „*valóságos boszorkánymester*”-ként szerzett érdemeit, de művészetének jelentőségét a „*klaszikusok*” interpretálásában látta. Amint később Liszt Ferenc, Anton Rubinstein, Joachim József, Hans von Bülow, August Wilhelmj, Eugen d’Albert, Alfred Grünfeld, Camille Saint-Saëns és Theodor Leschetizky pozsonyi fellépéseit is Batka kezdeményezte,²⁶ joggal feltételezhető, hogy Wieniawski 1877. márciusi meghívásában is – áprilisi visszatérésében azonban már bizonyosan – szerepet játszott.

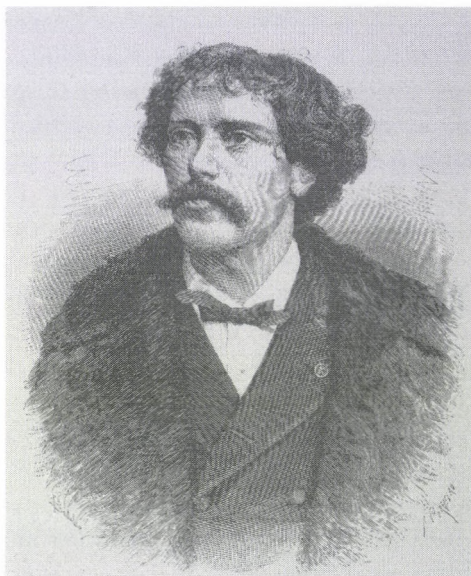
Pressburger Zeitung 1877. március 8.

Wieniawsky koncertje. Tegnapelőtt egy világhírű hegedűst hallottunk: Henry Wieniawskyt, a brüsszeli konzervatórium koncertmesterét [tanárát]. Játékával a legragyogóbb sikert aratta nálunk. A mindkét nemhez tartozó zongoristák áradatában, mely az évad idején betör hozzánk, a hírneves hegedűvirtuóz megjelenése éppoly kellemes volt, mint üdvözlendő. Wieniawsky Joachimmal, „a hegedűsök királyával” együtt, aki épp ma kapja meg doktori titulusát az Oxfordi Egyetemen, Wilhelmj-vel és a hamarosan itt koncertező spanyol Sarasatéval együtt a

²⁴ Haraszi i. m. 32. Hubay Cebrian Andor a datálatlan Liszt-levelt egy korábbi, 1876-os alkalomhoz kapcsolta (uo. 24), Halmy Ferenc viszont már a helyes, márciusi időpontra vonatkoztatta (uo., 25).

²⁵ „*Wieniawski Henrik pár napig még itt maradt, hogy a »Szent Erzsébet« oratóriumot meghallgassa.*” *Fővárosi Lapok* 1877. március 7. Ez volt a mű második magyarországi előadása, az ősbemutató szintén Liszt vezényelte 1865. augusztus 15-én Pesten, a Nemzeti Zenede 25. jubileumán.

²⁶ Jana Lengová: Preßburg im letzten Drittel des 19. Jahrhunderts – das Musikmilieu der Jugendjahre Franz Schmidts. In: *Franz Schmidt und Pressburg*. Hrsg. Carmen Ottner (Studien zu Franz Schmidt XII.). Wien 1999, 8–34.

6. kép. Henryk Wieniawski és Pablo Sarasate 1878-ban, illetve 1880-ban.

jelenkor legjelentősebb hegedűvirtuózai közé tartozik. Művészi hírneve bejárja országot-világot. Hangja nem rendelkezik elsöprő, hatalmas erővel, de biztosan szól, szépsége érzékeny, tévedhetetlenül, csodálatosan és elragadóan tiszta, mentes minden hibától, amit a vonó végighúzása a húrokon előidézhet. A hegedűjáték boszorkányos tudását [...] Wieniawsky igazi boszorkánymesterként birtokolja. Virtuozitása ragyogó, technikája a tökély legmagasabb csúcsán áll. A „Faust-Fantázia”, a Legenda és a Polonaise (valamennyi Wieniawsky saját, elbűvölő alkotása), valamint Ernstnek a Müller-féle népdalok szentimentalizmusára emlékeztető Magyar dalai hangzó tanúi voltak e különleges mesteri tudásnak, s a teremben szünni nem akaró tapsot eredményeztek. Wieniawsky művészi egyéniségének súlypontja azonban a klasszikus zene előadásán nyugszik. Sajnálatos, hogy a műsor ezen oldalt csupán Mendelssohn Hegedűversenyének első tételével emelte ki. A tételt Wieniawsky mindennemű virtuóz fogás mellőzésével, nemesen és kimondhatatlanul szépen játszotta; e tökéletes előadás csak megerősítette óhajunkat, hogy minél több klasszikus zenét hallhassunk e hegedűstől. A többszöri visszahívásnak engedve a koncert végén Bach egyik hegedű szólószonátájának prelúdiumát játszotta. Olyan volt, mintha csak most, e prelúdium előadásával (melyet a magam részéről a „Faust-Fantázia” művészi csillogásánál sokkal többre tartok) akarta volna érzékeltetni, mily nagy és páratlan művésze ő a klasszikus zenének. [...] (J. B.)²⁷

Sarasate (6. kép, jobbra) a Wieniawski elutazását követő napon, március 7-én adta első budapesti hangversenyét. Fogadtatása kedvező volt, de nem kerülhette el, hogy játékát Wieniawskiéval hasonlítsák össze. Az összevetésekből szinte egysége-

²⁷ Wieniawski pozsonyi zongorakísérője ezúttal is Nikisch Artúr volt, aki néhány szólódarabot is játszott.

sen a lengyel művész került ki győztesen. Sarasatét nagy hírveréssel jelentették be, mint az „ördög hegedűsét”, „Paganini örökösét”, ezért valamivel nagyobb volt a közönsége, mint a reklám nélkül érkező Wieniawskinak. De amíg utóbbi a játékkal hódított, addig előbbi a felfokozott elvárásoknak köszönhetően részben csalódot okozott. A *Pesti Napló* 8-án a hírverés részleteiről is szemléletes összefoglalást közölt. A kritikus közvetlenül a koncert után, még a Sarasate hegedűhangjával és a taps zúgásával a fülében, nagyjából azonos magaslatra helyezte a két művészt, a különbséget pedig abban látta, hogy „*Wieniawszki specialisabb vonásokkal bír s általában erőteljesebb, masszívabb*”. Sarasate „*rendkívüli művész*”-ként és „*költő*”-ként játszott Beethovent, „*elragadó költészettel*” Chopint, de Wieniawski orosz dalaiban „*Wieniawskit nem múlta fölül*”. A hangversenyről a *Fővárosi Lapok*ban jelent meg a legrészletesebb kritika, amely féltucatnyi szempontból hasonlította össze a spanyol játékát Wieniawskiével, kétszer Joachiméval és egyszer Lisztével. Sarasate valamennyi esetben alulmaradt, mint például a közönség vonzásában és „ördögi” elbűvölésében, a hang szépségében, a közvetlen és éneklő játékban, a ráadást eredményező sikerben és főképp a nemzeti vérmérséklet megmutatásában. Ezen az összképen Sarasate további két koncertje sem változtatott.²⁸

Pesti Napló 1877. március 8.

(Pablo Sarasate.) A falragaszok már hetek óta hirdették, hogy Sarasate Pablo, híres spanyol hegedűművész hangversenyt fog rendezni mart. 7-én a redoute kis termében. Arczképe ki volt akasztva a kirakatokban s a lapok phantasticus híreket közöltek róla, mint valami második Paganiniról. A közönség kíváncsiságát nem hiába csigázták föl. Ma este valóságos tódulás volt a redoute folyosóján. A kis terem bejárata előtt ember ember hátán állott s legalább egy félórába került a kitzőit időn túl, míg a roppant tömeg bevergődött a terembe. Sarasate Door Antal [Anton Door] zongoraművész kíséretében nyolcz óra felé jelent meg az állványon. Érdekes, sápadt arcú férfi, a spanyol typus határozott kinyomatával. Testalkata finom, karcsú, – szinte bajos elhinni, hogy valaha „bikaviador” volt, mint egy lap írta róla. [...]

Fővárosi Lapok 1877. március 9.

Sarasate tegnapelőtt este mutatta be magát a redoute kis termében, hol ez idényben nem volt még s nem is igen lesz olyan nagy és díszes közönség. Hangverseny előtt a bejárásnál összetorlódott és sokáig várákozott a közönség s csaknem nyolc óra volt már, midőn az előadást el lehetett kezdeni, mert addig folyvást hullámozott a közönség, közte a sok elegáns asszony és friss arcú lány. Wieniawskynak távolról sem volt első ízben ennyi hallgatója, hanem ő hódított s másodsorra már igen megszorította közönségét. Sarasate-nál alkalmasint decrescendo lesz, vagy is őt másodsor aligha nem kevesebben fogják hallgatni. Mert a mit vártak tőle: azt a nagyon sokat nem teljesíté. A „Paganini utódja” mindenesetre igen jeles hegedűművésznek bizonyult be, ki hajszálvékony hangjait is kristálytisztán eregeti s a

²⁸ A *Fővárosi Lapok* március 11-i kritikája szerint Sarasaténak március 10-én már kisebb volt a közönsége. Ezúttal szebben játszott, de „*húrjairól most sem szólt oly érdelemgazdag ének, mint néha Wieniawskinál*”. Liszt Ferenc nem ment el sem Sarasate első, sem második budapesti hangversenyére (a harmadik idején, március 28-án már nem tartózkodott Magyarországon). Feltehetően az előzetes dicsőítéseknek köszönhetően nem kívánta meghallgatni a hegedűst. Találkoztak viszont március 8-án Földváry Emília estélyén; itt, a budapesti szalonban történt kettőjük megismerkedése.

trillában ép oly virtuóz, mint a staccatoban Wieniawsky; de – legalább első hallásra – nem mutatkozott olyan „ördögös művésznek,” ki elbűvölt volna bennünket. A reklám tolatokva szegődik némelyik művész kíséretébe, hogy életét a valónál regényesebbnek, művészetét sokkal bűbajosabbnak fesse; de nem tesz neki tartós szolgálatot, mert oly fokig csigázza fel a várakozást, hogy azt kielégíteni embernek alig lehet. [...] A tologó tömeg „vezeklőjén” átjutva, a redoute termét ez estére valami bűvös paradicsomnak képeltük, melyet egy vékony hegedű szava mindjárt a sphaerák zengésével tölt meg; mikor aztán kijöttünk – magasztaltuk magunkban Wieniawskyt, kinek hangszerében több a fény, az ének, a közvetlenség, s áhítattal emlékeztünk a rég hallott Joachimra, a plasztikai nagy hangok utolérhetetlen mesterére. [...] Sarasate is a francia elegáns iskola virtuóza, de a ki ezúttal főleg mint Beethoven-játszó kívánta magát megismertetni velünk. Klasszikus művekkel szolgált, játszva kitűnő tisztasággal, a hangok bámulatosan könnyed fűzésével Beethoven ismert Kreutzer-szonátájának [2.] tételét és nagy változatait, Door Antal zongoraművésszel együtt; de kantilénája koránt sem volt oly énekeszerű és érzelemgazdag, mint ama lengyel művészé, ki hegedűjének dallamos hangjaival oly tartós benyomást tett öt nappal elébb ugyane teremben mindenkire. A Beethoven híres hegedű-versenyének első tételével Sarasate Pablo mindenestre sokkal élénkebben hatott. Ezt kitűnően játszá, saját szerzeményű zárhangjával [kadeneciájával], csillogtatva bravourját: a trillafűzés ragyogó, finom, bámulatos egyenlőségű hangláncait. Zajosan is tapsolták érette, de e tapsban több volt a méltányos elismerés, mint a hévteljes elragadtatás. [...] Bizony a ki azt hitte, hogy e spanyol művész hegedűjében mindjárt első este olyan fajkiválóságot fog megismerni, mint valaha a Pepita táncában: az jóformán csalódott.²⁹ Ép a spanyol vérmérséklet hevét nem találtuk meg benne. Nem is törekedett erre; de nem is vittük haza hangversenyéről valami kidomborodó egyéniség hatalmas benyomását. Bármily szépen játszá is Beethoven, egykor Joachim mélyebb felfogással tolmácsolta e teremben a zeneköltők fejedelmét; s bármily virtuóz módon adta is elő az orosz dalokat: Wieniawski csak az imént igazában öntötte azokba a szláv poézis búskomolyságát. Maradt tehát az egy Chopin, de a ki meg hangvilágának teljesebb színpompájában a tartalom közvetlenebb bájában ragyogott előttünk olyankor, midőn a Liszt zongorája tükrözte vissza. [...] Az nem fordult elő, hogy valamely darabját ismételtetni kívánták volna; ráadásul nem akarták fárasztani, mint Wieniawskyt, a ki Sarasate után bizonyára még nagyobb hatást fog előidézni nálunk. [...]

Április közepén, skandináviai turnéja után Wieniawski visszatért Magyarországra, és több mint két hét alatt tucatnyi hangversenyt adott. Szinte minden nap más városban lépett fel. Amikor még február végén, legelső alkalommal Budapestre érkezett, valószínűleg csak a február 27-i és március 2-i fellépés szerepelt a tervei között, talán a 6-i pozsonyi esttel is friss felkérésnek eleget téve pótolta az előző évben elmaradt hangversenyt, útban Dánia felé. Áprilisi visszatérésében nyilvánvalóan váratlan sikere és a magyar közönség lelkesedése játszotta a főszerepet. A második turné megszervezéséhez csupán néhány hét állt a koncertrendező cég rendelkezésre, ami nem kis feladatot jelentett a kommunikáció korabeli eszközeivel. Ennek köszönhetően még az utolsó pillanatban is módosulhattak a helyszínek és időpontok, hogy Wieniawski a rendelkezésre álló idő során a lehető legtöbb várost útbá ejthesse, mindezt az utazásokból adódó lehető legkevesebb idővesztéssel.

²⁹ A „Pepita tánca” kifejezés Pepita de Oliva spanyol táncosnőre utal, aki vendég szereplésével az 1850-es években háromszor is lázba hozta a magyar főváros közönségét.

A *Fővárosi Lapok* már március 7-én hírt adott a művész szándékairól és visszatérésének egyik fő mozgatóerejéről: „Wieniawski [...] Kopenhágába ment hangversenyezni. Onnan Skandiáviába megy, április második felében pedig ismét visszatér hozzánk s pesti hangversenye után vidéki városainkban is körutat tesz. Visszahozza az a szeretet és bámulat, mellyel Budapesten fogadták.” Március végére véglegesen megállapodtak arról, hogy Budapesten a Filharmonikusok Beethoven-ünnepségén fog fellépni, a vidékre vonatkozó tervek közül viszont – ismereteink szerint – számos úticél nem valósult meg. Ezek közé tartozott Erdélyben Marosvásárhely, Nagyszében és Brassó, északon Debrecen és Kassa, nyugaton pedig Nagykanizsa és Győr, mely városok helyi koncertrendezőivel Wieniawski magyar ügynöke, a Rózsavölgyi cég márciusban tárgyalt. A művésszel folytatott levelezés eredményeképpen a magyar olvasók szinte naprakész információkhoz jutottak az északi turné eseményeivel kapcsolatban.

Fővárosi Lapok 1877. március 27.

Wieniawsky Henrik ápril 17-dikén ismét Budapesten lesz, hogy hangversenyt adjon a reoute kisebb termében. Most, hogy Sarasate is itt járt, azok, a kik Wieniawskyt első ízben nem hallották, sietni fognak e mulasztásukat helyrehozni. Wieniawsky ez idő szerint Skandiáviában zeneti bűvös hegedűjét. Egy előkelő kopenhágai lap, a „*Berlingske Tidende*,” így jellemzi őt: „a hegedűsöket két osztályra kell osztani; az első osztályba tartozik Wieniawsky maga, a másodikba a többi valamennyi.” Kopenhágából Stockholmba ment, onnan Upsala és Lund híres egyetemi városokba, innen fölrándul Christianiába s Drontjembe,³⁰ honnan egy iramodásra fővárosunkba jó, hogy említett hangversenye után a „*terre promise*”, az ígéret földjének – így nevezi egy barátjához írt levelében Magyarországot – kisebb városait is fölkeresse. Szeged, Temesvár, Arad, Nagy-Várad, Kolozsvár, M.-vásárhely, Szeben, Brassó, Debrecen, Kassa s túl a Dunán Fehérvár, Kanizsa s Győr vannak úti programjába fölveve. A Rózsavölgyi cégtől tett puhatolózó kérdésekre mindenünnen a legbiztosabb válaszok érkeztek: „*Csak jöjjön mentől elébb!*” „*Alig várjuk a lengyel Orfeust!*” sat.

Valóban nagy várakozás előzte meg Wieniawski másodszori érkezését. Április 17-én „*Jöttének hírére a vasútnál számos tisztelője várta, többnyire művészek szintén.*”³¹ Legnevezetesebb fellépése ezúttal is Budapesten volt: 18-án a Beethoven halálának 50. évfordulójára rendezett ünnepi hangversenyen a Hegedűversenyt játszotta a Filharmonikusokkal, Erkel Sándor vezényletével.³² Hubay Jenő ugyanezzel a művel debütált februárban, majd márciusban az 1. tételt Sarasatétól is hallhatta a közönség. Tudjuk, hogy Hubay saját kadenciáját játszotta a közismert, Joachim-féle változat helyett, és ugyanígy tett Sarasate és Wieniawski is. Utóbbi – a *Fővárosi Lapok* április 19-i tudósítása szerint – erre az alkalomra már a harmadik kadenciáját komponálta: „*Tegnap este már a nagy Beethoven-ünnepélyen a koncert-mű magánrészletét játszotta, közbeszúrván egy új kadenciát, melyet a coupéban szerzett gondolatban s ideérve gyorsan*

³⁰ Norvégia fővárosa 1624-től a Christiania, 1878-tól 1925-ig a Kristiania nevet viselte. A szintén norvég Drontjem vagy Trondhjem (németül Drontheim) mai hivatalos neve Trondheim.

³¹ *Fővárosi Lapok* 1877. április 19.

³² A versenymű a műsor második száma volt, előtte az *Egmont nyitány*, utána a IX. szimfónia hangzott el a Pesti Vigadó nagytermében.

papírosra vetett. E kadenciája a harmadik s ragyogóbb a két elsőnél is, mely minden nyakszegő nehézsége mellett folyton zenei és szorosan a Beethoven-stílusban [sic] gyökerezik [...]” A cikkíró talán nem tévedett a kadencia újdonságát illetően. Ismerhetett két korábbi kadenciát, melyek „általában kedvenc tanulmánydarabjai a fiatalabb művésznemzedéknek”, megfogalmazásából azonban nem egyértelmű, hogy a két korábbi az első és harmadik tételekhez komponáltakat jelentette-e, vagy Wieniawski két ízben is komponált saját kadenciákat a teljes műhöz. A harmadiknak nevezett sorsa azonban mindenképpen ismeretlen, nincs nyoma sem a Wieniawski-irodalomban, sem a legújabb tematikus katalógusban.³³

A Beethoven-hangversenyről megjelent kritikák homlokegyenest eltérően ítélték meg az említett kadenciákat és általában Wieniawski jelentőségét. A *Pester Lloyd* cikkírója elismerte a művész előadói kvalitásait és hangsúlyozta közönségsikerét, de egyúttal arra a zenepolitikai ellentétre is rávilágított, amely két táborra osztotta Budapest zenei életét. Különösen a német nyelvű sajtóra (*Pester Lloyd, Neues Pester Journal*) jellemző, hogy egyes kritikusok csak Schumann, Brahms és Joachim zenei elképzeléseit tekintették üdvöztetőnek és tudomást sem akartak venni sem Wagner és Liszt, sem a francia zene kezdeményezéseiről és eltérő világáról. Joachim gyakran „klasszikusnak” nevezett stílusához képest Wieniawski hajlékony játéka túlságosan „franciásnak” tűnhetett a recenzens számára, aki egy olyan megjegyzést, miszerint épp csak az „igazi” Beethoven hiányzott az előadásból, már aligha ellensúlyozhatott bármilyen dicsérettel. Az eltérő szemléletű lapok, a *Pesti Napló* és a *Fővárosi Lapok* viszont szinte szóról szóra a *Pester Lloyd*-ban megjelentek ellenkezőjét írták, a *Magyarország és a Nagyvilág* pedig nyíltan utalt arra, hogy a véleményalkotást a zenei irányzatok és játéktípusok szembenállása is befolyásolta. Utóbbi cikkében a meg nem nevezett „másik jeles hegedű-művész” sokkal inkább Joachim József, mint Sarasate lehetett, és a közönség említett taps-demonstrációja egyszerre szólt Wieniawski mellett és a Joachim-féle felfogás egyeduralma ellen. Az egyértelmű közönségsikeret valamennyi beszámoló egybehangozóan elismerte.

Pester Lloyd 1877. április 19.

Beethoven-koncert. Filharmonikusaink ma minden idők és minden nemzetek legnagyobb zeneszerzőjének tiszteletére rendeztek emlékünnepséget. [...] A híres hegedűs Henri Wieniawski játszotta a Hegedűversenyt, ő volt a koncert vonzereje, legalábbis a publikum túlnyomó része számára. A virtuozitás szempontjából a művész kitűnően játszotta a versenyművet, csak éppen az igazi Beethoven maradt észrevétlen. A csodálatos hegedűhimmusz szubjektív, franciás előadását hallottuk, szeszélyes, légből kapott kadenciákkal, ugyanakkor hiányoltuk az előadás objektív nyugalmát és az azzal járó mélységet s tartalmat. Bármily nagyra tartjuk és becsüljük is a művészt, a Hegedűverseny mai előadásával nem feledtetheti velünk Joachim játékanak emlékét. A különféle egyéniségek azonban mind a maguk módján éreznek. A hírneves művész mindenesetre nem hiányolhatta a dörgő tapsvihart. [...]

³³ Andrzej Jazdon: *Henryk Wieniawski. Thematic Catalogue of Works*. Poznań 2009. A műjegyzék csak egyetlen, 1854-ben keletkezett Beethoven-kadenciát tartalmaz (p. 134), de ennek több, azóta elveszett kéziratos változata is foroghatott a hegedűsök körében.

Pesti Napló 1877. április 19.

(A Beethoven-ünnepély.) Beethoven halálának félszázados évfordulóját ma ünnepelte a főváros. [...] Egy világhírű közreműködő is akadt: Wieniawsky Henrik, ki csak is ez alkalomra jött hozzánk s holnap már tovább utazik. A redout termei egészen tömve voltak, még az oldalfolyosón is ember ember hátán állott. A főváros értelmisége ritkán látogatott még hangversenyt ily tömegesen. [...] A második számmal, a Hegedűversenynyel, Wieniawszky ragadta el a közönséget. Wieniawszky nemes előadása, nyugodt és eszményi művészete a beethoveni mű legmélyébe hatolt, s felfoghatóvá tette, megmagyarázta titkos szépségeit. Sokkal tartalmasabb volt, mint Sarasate, hogy úgy mondjuk: közelebb járt Beethoven szelleméhez; hívebben kifejezte e mű jellegét, mely a klasszicitás nyugodt fenségét testesítette meg harmóniáiban. [...] Mondanunk sem kell, hogy a közönség Wieniawszkyt elhalmozta tapsaival. [...]

Fővárosi Lapok 1877. április 20.

A Beethoven ünnep minden tekintetben nagy-stílusú hangverseny volt. [...] Wieniawszkyt sem hallottuk eddig művészetének ily hatalmas teljében. Az a magas, nemes stíl, melyben játszott, egészen méltó volt a Beethoven ihletett költészetéhez. Játékának tökéletességét, mely ép oly egyszerű volt, mint gazdag, ép oly színpompás, mint érzelmes dallamú, részletezni bajos dolog volna. [...] s erőteljes, szép s a nagy műbe illők voltak a hévteljes új kadenciák is. [...] A taps, mellyel a lengyel művészt sok ízben kitapsolták, a hallgató és elbájolt közönség hódolati és szeretet-adója volt; egészen önkénytes, melyet a szív sugalt. [...]

Magyarország és a Nagyvilág 1877. április 22.

[...] A műsor kizárólag Beethoven-művekből állott. Fénypontját Wieniawsky előadása képezte, a hegedűverseny, melyet ily kivitelben minálunk talán Joachimot kivéve, még nem hallottunk soha. Két kadenciát szőtt bele Wieniawsky – az egyik az első tételben, a másik az utolsóban – mely valóságos lelkesedést idézett elő a fölhevült hallgatóságban. Az első egy igazi miniatúr-képe magának a főthemának, oly filigránszerű finomsággal kidolgozva és oly mesés bravourral eljátszva, hogy nem tudjuk, mit bámuljunk inkább: a classicai műveltségű és finom ízlésű zeneköltőt, vagy a remeklő virtuózt-é, aki hangszerének legnehezebb problémáit játszva oldotta meg. A rákövetkezett taps-orkánban némelyek tüntetést láttak egy másik jeles hegedű-művész ellen, kit néhányan Wieniawsky fölé emeltek. De mi a magasztosultság, a túlláradó elragadtatás minden utógondolattól mentes nagyszerű nyilatkozatának tekintettük. [...] (s. m.)

A következő napokban Wieniawski Budapestről kiindulva három irányban három várost keresett fel. Április 19-én Esztergomban, 21-én Losoncon és 22-én Székesfehérvárott szerepelt. Esztergomban a Fürdő-vendéglő nagytermében lépett fel. Zongorakísérője a koncertrendező Dunkl Nepomuk János volt, akinek felesége énekszámokkal működött közre. Szintén Dunkl kísérte 23-án Budapesten a Fővárosi Szeretetházi Egyesület javára adott hangversenyen a Vigadóban, ahol Gold Róza műkedvelő zongorista és Gustav Walter bécsi operaénekes társágában lépett fel.

Fővárosi Lapok 1877. április 24.

Wieniawsky Henrik, az eléggé nem magasztalható hegedű-művész, Esztergomban és Székesfehérvárott játszott óriási sikerrel. E két ősi magyar városban bizony még nem zengett ilyen szép hegedűszó. Az ünneplésnek minden külső jele: taps, koszorú, virág, éljendörgés, kendők

lobogtatása stb. soha nem hallott és látott bőségben volt. De a minek nincs kifejezése: a kedélyek elragadtatása, még nagyobb elégtételére szolgálhat Wieniawskynak, ki voltaképp holnap (kedden) indul neki nagy útjának Magyarországon keresztül-kasul. Mindenütt lázas kíváncsisággal néznek eléje a zengő titánnak.

Fővárosi Lapok 1877. április 25.

Az utolsó hangverseny, úgy hiszszük, hétfőn [ápr. 23-án] este volt a redoute kisebb termében, a „szeretetház” javára. Ez, úgy szólván, a fényes zeneidény epilógja volt. A nagy teremben nem lehetett megtartani, mert a közönség ugyancsak kifáradhatott már a hangversenyek látogatásában, de a kisebbik legalább megtelt szorongásig. [...] Az est hőse azonban Wieniawski volt. Ahányszor őt halljuk, mindig nagyobb művésznek kell tartanunk. Úgy szólván, a fülünk hallatára nő. Múltkor mint Beethoven-játszó ragadta el a közönséget, most mint a Paganini-iskola bűvésze mutatta be magát. Valóban egész ördögös hatalommal játszotta a Tartini „ördög trillái”-t, a bravour és phantazia teljhatalmával. Bámulták, tapsolták, hódoltak neki. Aztán a Vieuxtemps „Reverie”-jét, e gordonkaszerű addaggiót énekelte el hegedűjén; majd saját nagy polonaise-ét játszotta hévvel, most szilajan, majd búsongva, a legmesteribb hangalakzatok bámulatos könnyűségével. Addig tapsolták és hívták, míg ráadással nem szolgált. Elővett egy régi bravour-darabot: Ernst „Velencei karnevál”-ját, melyben még a hegedű humorát is ki tudta tüntetni. A technika ne továbbját halljuk ebben, fölülmúlhatatlan trillákat, kettős fogásokat, flageoletet, szóval mindent, a mire a hegedű képes ily művész kezében. Soha nem hittük, hogy a verklík által meguntatott „velencei karnevál” valaha ily nagy lelkesedést idézhessen elő a redoute finom közönsége előtt. Hanem ahogy Wieniawski játsza: ujjá vált előttünk a régibb hegedűvirtuózok e vesszőparipája is. Kitapsolták utána vagy hatszor.

Április 24-én Wieniawski nagyobb körútra indult: először északnyugatra, Pozsonyba, majd Erdély és Dél-Magyarország felé vette az irányt. Pozsonyban ismét nagy lelkesedéssel fogadták, kíséretét a megbetegedett Willy Deutsch helyett ezúttal is Nikisch Artúr vállalta. Batka János a *Pressburger Zeitung*-ban Sarasatével vetette össze a játékát és Wieniawski fő érdemeit ismét a klasszikusok interpretálásában látta (7. kép).

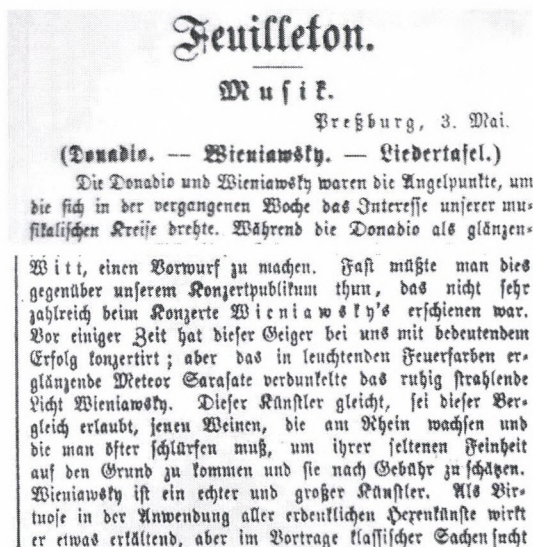
Pressburger Zeitung 1877. május 3.

[...] Nemrég e hegedűs nagy sikerrel koncertezett nálunk;³⁴ Sarasate, mint tüzes színekben felragyogó meteor azonban elhomályosította Wieniawsky nyugodt sugárzását. Ez a művész, ha élhetünk a hasonlaltal, olyan, mint a Rajna mentén termő bor, melyet újra és újra meg kell ízlelnünk ahhoz, hogy különleges ízét élvezni és megfelelően értékelni tudjuk. Wieniawsky igazi és nagy művész. Virtuózként, minden elképzelhető boszorkányfogás alkalmazójaként ugyan kissé dermesztőleg hat, a klasszikus művek előadásában azonban párját ritkítja. Joh. Seb. Bach Chiaconne-jának előadásával mesterlevelet állított ki magának, amelyhez az öreg Johann Sebastian is örömmel adta volna nevét. Egyszerre volt felemelő és nemesen egyszerű. Saját „Tarantellája”, amely egy különösen jelentős hegedűkompozíció, valamint Beethoven F-dúr románca a Bach-darabbal együtt a legnemesebb zenei élvezet virágaként marad fenn az emlékezet hálaakönyvében. [...] (J. B.)

A dél-magyarországi turné ismereteink szerint legalább öt helyszínből állt: a lengyel hegedűs 25-én Nagyváradon, 27-én Gyulán, 28-án Aradon, 29-én Temesvárott és május 1-jén Szegeden szerepelt. Mivel a teljes turnéra szerződött zongorakísérő,

³⁴ A cikkíró a már említett március 6-i pozsonyi hangversenyre utalt.

7. kép. Pressburger Zeitung 1877. május 3.

Willy Deutsch továbbra is beteget jelentett, a pesti zongoratanár és zeneszerző, Altschul Rudolf ugrott be helyette az utolsó pillanatban.³⁵ Wieniawski hangversenyei, beleértve korábbi fellépéseit is, egy olyan folyamat részét képezték, amely az 1870-es évek második felére fordulatot hozott a magyar zeneéletben. Mindebben jelentős szerepet játszott Liszt Ferenc, aki immár rendszeresen, évente több hónapot töltött szülőhazájában.³⁶ Számos világhírű művész vette fel úticéljai közé Magyarországot, és nemcsak a fővárost és a Bécshez közeli Pozsonyt, hanem a távolabbi vidéket is felkereste. Wieniawski nagy feltűnést keltő látogatásával egy időben a kiváló művészházaspár, David Popper gordonkaművész és Sophie Menter zongoraművész (Liszt egykori tanítványa) többször lépett fel Liszttel együtt Budapesten, továbbá februárban Aradon és Kolozsvárott, áprilisban Szegeden, Zomborban, Nagykanizsán és Baján szerepelt. Sarasate pedig második és harmadik budapesti hangversenye (március 7. és 26.) között Miskolcon, Kassán, Debrecenben, Kolozsvárott, Nagyszébenben, Szegeden és Aradon koncertezett.

³⁵ Több jól értesült lap „állítólagos” megbetegedésről írt, így a lemondás hátterében más problémát sejtethetünk. Altschul érthető felkészületlensége főleg az első közös hangversenyen okozott gondot. Amint a *Nagyvárad* kritikusa megjegyezte: „Deutsch Willi úr fatalis »megbetegedése« [...] Wieniawski-kira zavarólag hathatott, mivel a mester a kissé bizonytalan kíséret folytán nem fejthette ki mind ama hatalmi eszközöket, melyek fölött játékában rendelkezik.” (*Nagyvárad* 1877. április 27.)

³⁶ Az 1876–77-es szezonban Liszt október 16. és március 11. között, majdnem öt hónapig volt Magyarországon, többségében Budapesten. Liszt vonzerejéről lásd Apponyi fent idézett sorait: „más hírneves művészek is jártak oda, akik Liszt kedvéért jöttek Budapestre, még ha nem is állott szándékukban, hogy ott hangversenyezzének” (Apponyi i. m. 64).

A hangszeres és énekes sztároknak, országos és helyi jelentőségű művészeknek köszönhetően a koncertek száma átlépte azt a kritikus mennyiséget, amelyen túl az egyes helyszíneken a véletlenszerű, elszigetelt események sorozatokká álltak össze. Ezeket több-kevesebb túlzással akár már a közepes lélekszámú városokban is a „koncertszezon” terminussal illelhetjük. Természetesen a fővárosban volt a legtöbb esemény, ahol a *Fővárosi Lapok* statisztikája szerint október végétől március közepéig 57 hangversenyt adtak,³⁷ azaz átlagosan hetente hármat, nem számítva az iskolák és egyesületek rendezvényeit, valamint a kórusokkal és zenekarral kísért istentiszteleteket. A különleges idényről, melynek koncertjei bár kisebb számban, de a nyár beköszöntéig folytatódtak, így írt a *Vasárnapi Újság*: „Még egy esztendőben se jutott ki Budapestnek olyan busás osztályrész a zene-élvezetből, mint ez idén. Alig van világhírű művész, a ki meg ne fordult volna fővárosunkban ez év alatt. [...] Úristen! mennyi hangjegy! Úristen! adj e tömérdek hangjegyhez elegendő bankjegyet nekünk!”³⁸ Ugyanerről számolt be a *Szegedi Híradó* is: „Városunk az idén valósággal úszott a különféle hangversenyek árjában [...]. Annyi bizonyos, hogy Szegedet sohasem lepték még úgy [el] a kisebb-nagyobb művészek, mint az idén.”³⁹

A mennyiségi tényezők minőségi átcsapásának törvényszerűsége az 1870-es évek zeneéletében látványosan érvényesült. A hangversenyekből koncertsorozatok jöttek létre, és ezek keretében már az egyes események szereplőit is másképpen ítélték meg. Amíg évente csupán néhány jelentősebb művész lépett fel egy városban, addig a messze földről érkezett vendégeket feltétlen elragadtatással és csodálattal ünnepelték. A hírességek rendszeresebb jelenléte viszont azt eredményezte, hogy az előadókat gyakran összevetették egymással és már a különbségekre is felfigyeltek. Igény támadt az interpretációkat differenciáltan bemutató, közönségnevelő célzatú zenekritikára, hiszen a hallgatók néhány hét vagy hónap távolából számos előadás élményére emlékezhetek.

Amint láttuk, Budapesten és Pozsonyban Wieniawskit is összehasonlították az éppen ott koncertező, hasonló kvalitású, de eltérő karakterű Sarasatával. Mindez a dél-magyarországi turnék idején is folytatódott, mivel a lengyel művész szinte végig a spanyol nyomában járt. Nagyváradon az egyik recenzens Sarasate költészetét és trillaláncolatait Wieniawski férfias, merész és szenvedélyes játékával állította szembe. Közlése szerint nemcsak a kritikusok vetették össze a két hegedűs játékát, amint ez Aradon és Szegeden is történt, hanem még a közönség is az ő elsőbbségükről vitatkozott. Azaz a zene közügy lett a művelt vagy a műveltséget méltányoló polgárság körében, és a passzív elfogadás, áhítat (vagy a leplezett, olykor nyílt meg nem értés) helyett a hallgatóság egyre inkább zenei diskurzussal tematizálta a közéletet. A művész fogadása, búcsúztatása és külön rendezvény keretében történő

³⁷ *Fővárosi Lapok* 1877. március 27.

³⁸ *Vasárnapi Újság* 1877. április 1.

³⁹ *Szegedi Híradó* 1877. április 18.

ünneplése pedig a jellegzetes társadalmi események közé emelkedett. Utóbbit példázza a *Fővárosi Lapok* május elsejei tudósítása: „*Gyulán Wieniawski tiszteletére, (ki ott Altschul kíséretében adott fényes sikerű hangversenyt), a kaszinóban közvacsorát rendeztek s többen köszöntötték fel, köztük egy franciául; »ott léte, írja tudósítónk, a művészet diadalünnepe volt.«*”

Nagyvárad 1877. április 27.

Wieniawski Henri hangversenye. (Ápril 25-én.) Az idej hangversenyidény gazdag volt műélvezetekben, mert a világ első czelebritásai az idén Magyarországot s többek közt Nagyváradot is színhelyül választák működésüknek. A Popper-Menter házaspár hangversenye hirdetve volt; nem jöttek ugyan el, de helyettük eljött Remmerth Mártha, még pedig két hangversenyvel.

Aztán jött Sarasate és Door, mely előbbi csodásan édes hangszerével, melynek hangjait a csalogánytól látszott elkölcsönözni, ragadott el, – ma pedig a nagy, klasszikus hegedűművész, Wieniawskit volt alkalmunk hallhatni. Ha Sarasate költészetteljes és kedves játékával a cantilena-ban és művészien kivitt trillalánczolataival maradandólag behízelegte magát szívünkbe, – akkor Wieniawski férfias, merész, szenvedély- és lángtelt játéka rohammal hódítja meg lelkünket. [...]

Természetes hogy miután alkalmunk volt rövid időköz alatt két oly nagy hegedűkirályt hallhatunk, minő Sarasate és a hangversenyző – a közönségben egyiknek a másik fölötti fölényéről sokat vitakoztak pro et contra. [...] Mi Wieniawskytól beethoven-i hegedűconcert-et, zenekarkísérettel, szeretnénk hallani, hogy a mestert egész nagyságában és jelentőségében méltányolhassuk. Erről különben sejtelmünk lehetett az előadott Mendelssohn-concert [sic] után. [...]

Alföld 1877. május 1. (Arad)

Wieniawsky Henry Európa-szerte híres hegedűművész szombaton [április 28.] este nagyszámú s válogatott közönség előtt mutatta be magát, természetesen oly sikerrel, mely művészi tekintetben is csaknem hasonlíthatatlan. Volt alkalmunk számos hegedűművészt s legutóbb a csak most feltűnt Sarasate hallani, kiről Hanslik [Eduard Hanslick], jelenleg legilletéke-sebbnek ismert bécsi zeneíró azt állítja, hogy Európa első hegedűse. Eddig Wieniawskyé volt az elsőség s közönségünknek volt alkalma a kettő közt ítélni. Részünkről tartózkodunk közöttük párhuzamot vonni, mert mindkettőt oly nagy művésznek tartjuk, kiket egymással összehasonlítani nem lehet [...] Első számát Mendelssohn E-moll hegedűconcert-jének 1-ső, allegrótétele képezte, melynek előadásánál általános bámulatot keltett az a minden fekvésben colossalis hang, melyet Wieniawsky bemutatott [...]. Sajat szerzeményű „Faust-ábránd”-ját játszta ezután, melynél a változatokban nehéz hármás és négyes fogású gyors passageok mellett különösen a flageolet tűnt ki tisztasága s a forte által, melylyel előadva lőn. Utána egy Chopinszerű „legenda” következett, ugyancsak saját szerzeményű gyönyörű költői műve, melynek remek volta annál is inkább kitűnt, mert közvetlen utána Bach egy praeludiumát adta elő, mely ugyan roppant erőt s kitartást igénylő, de megragadó eszmékkel nem bíró mű. Hangversenyének zárpontját az Ernst-féle „Magyar dalok” képezték, melyekben elég alkalmunk volt bámulni a könyedséget, melylyel a művész a gyors tercsettős futamokat s a legmagasabb chromatikus oktávskálákat játszotta. A mi társát, a Deutsch Villi állítólagos betegsége folytán elővett Altschul zongoristát illeti, ez elismerésre méltóan játszott néhány darabot. A közönség őt is kitűntette tapsaival, Wieniawskytól pedig alig tudott megválni, minden szám után megújultan törvén ki tapsokban s híván ki a művészt, ki teljesen elragadta hallgatóit.

Temesi Lapok 1877. április 30. (Temesvár)

Wieniawski Henri tegnap [április 29.] este igen díszes közönség előtt tartotta meg hangversenyét a helybeli Philharmónia egyesület termében s ezen este bizonyára egyike marad azoknak, melyeken városunk művészetpártoló közönségének egy része eddig a legelragadóbb művelészetben részesült, vagy a jövőben részesülni fog. Bírálatot írni a most élő hegedűművészek legkiválóbbjáról, ez sokkal merészebb volna, semhogy azt csak meg is kísérelhetnők, azért elég csak annyit megemlítenünk, hogy a nagy művész játéka a közönséget szünni nem akaró, frenetikus tapsviharra ragadta.

Szegedi Híradó 1877. május 4.

Wieniawski hangversenye. Május 1-én este a szakadó eső dacára a színház helyből és vidékről szépszámú, válogatott és nagyobbára műértő közönséggel telt meg, ami a lefolyt hangversenyek nagy számánál fogva alig volt várható s ami e hangversenyt a lefolyt évadnak méltó koronájává tette. Wieniawski H. hegedűművész azon világhírű nevet, mely őt egyszerre oly szélesen ismertté és ünnepeletté tévé, ritka tökélyű művészete által kiérdemelte. Elmondható, hogy ő a Parnassus oly magaslatán áll, hová ezek körül elvétve – folytonos küzdelemmel is – csak egyesek juthatnak föl. [...] Mi, akik az idej hangverseny-saisonban már Sarasatét is hallottuk, ki nálunk is határozottan hódított, – Wieniawski első darabjai után habozókká lettünk, vajjon melyiknek ítéljük az elsőséget? – Mendelssohn hegedűversenye, amelylyel hangversenyét kezdte, saját szerzeményű „Faust”-ábrándja, bár igen nagy rutinnal voltak előadva, még nem állíthaták meg ítéletünk ingadozó mérlegét; de a tökéletesen átértett bensőség, a nagy hangterjedelem jótékony melege, mit a „Legenda” értelmezésénél nyújtott, a páratlan erőteljes vonások, a gyorsan váltakozó különböző hangok, a nyirettyű biztos és bámulatos könnyűséggel való kezelése, amely Bach Präludiumában érvényesült, megszüntették a további habozást, s be kell ismerünk, hogy Wieniawskynál nagyobb hegedűművész a szegedi színpadon eddig soha nem versenyzett. A föllelkesült közönséget riadó tapsokra tüzelte, mely elismerésével pazon halmozta el a jeles művészt. [...] (*Contra Octáv.*)

Dél-magyarországi szálláshelyét Wieniawski valószínűleg Gyulán rendezte be, és innen indult a környező városokba koncertezni. Néhány napig Wenckheim gróf vendége volt, aki meghívta szabadkígyósi kastélyába is. A vendégeskedésről, Papp Viktornak köszönhetően, fennmaradt Csaponyi Ignác visszaemlékezése. Csaponyi, a későbbi zilahi tudós prépost-kanonok, ekkor (1871-től 1881-ig) még Gyulán volt káplán a Németvárosban. Wenckheim Béla gróf szerettette meg vele a vadászatot, másik szenvedélye pedig a zene volt. A Szabadkígyóson tartózkodó Wieniawskival vonósnégyest alakítottak, amire Csaponyi évtizedekkel később így emlékezett:

Kamarazenélés közben is állandóan dohányzott a grófi család vendége, a prestót és a vivacét olyan szédületes gyorsan pergette, mint iramló fecske a szárnyait, s a lassú széles dallamokat olyan behízelgően énekelte hegedűje, mint az akkoriban éppen Pesten tündöklő [Adelina] Patti. Hangszerét nem az álla alatt tartotta, hanem – a szabályoktól eltérően – inkább vállához támasztva. Körszakállas [áll-szakállas], hosszúhajú, igen testes, fekete férfiú volt. A dobogón, mint egy „söröshordó”. Szinte elveszett kezében a finom hegedű. Szemre: ez volt a kép. És amikor vonója megindult, mindent elfelejtett. Elbűvölő zengés és érzés felhőzte körül Amátiját.⁴⁰

⁴⁰ Papp Viktor ifjúkorában, az 1890-es évek végén jegyezte le Csaponyi elbeszélését. Papp i. m. 197–8. Az említett Amati – valójában Guarneri – hangszerrrel kapcsolatban lásd a 13. jegyzetet.

Wieniawski további, május elejére tervezett magyarországi hangversenyei egy megtisztelő ajánlat miatt maradtak el: a dán király levélben kérte a művészt, hogy május 10-én és 13-án lépjen fel Koppenhágában a Királyi Színházban rendezett ünnepségeken. A változás legalább három eseményt érintett: a május 3-ra és 5-re hirdetett kolozsvári szereplést, illetve a május 7-i budapesti búcsúhangversenyt.

A *Fővárosi Lapok* már május 2-án értesítette a közönséget a lemondásról. Hírt adott arról is, hogy a művész ősszel folytatja magyarországi turnéját, erre azonban már nem került sor. A visszatérésben Wieniawskit feltehetően betegsége akadályozta meg, amely életének utolsó éveit beárnyékolta és korai halálához vezetett.⁴¹

Kelet 1877. május 4. (Kolozsvár)

Wieniawsky, a világhírű hegedűművész kolozsvári vendégszereplése, ezúttal azért marad el, mivel a dán király föl kérte a művészt hogy a koppenhágai udvari hangversenyben f. h. 10-dikén vegyen részt. E miatt pesti búcsúhangversenye is elmaradt s így nekünk sem lesz módunk közte és nagy versenytársa: Sarasate közt az összehasonlítást megtennünk. [...]

Henryk Wieniawski 1877-es magyarországi utazása valóságos diadalmenet volt. Sikerét egyaránt köszönhette játékának és személyiségének, a magyar közönség pedig eleve rokonszenvvel fogadta lengyel nemzetisége miatt. Egyik jelentős résztvevője és – nemzetközi hírneve révén – emblematikus alakja lett annak a fordulatnak, amelynek során a kiegyezést követő évtizedben a magyar zenei élet megélnékvült, és ezzel Magyarország egyértelműen bekerült Európa zenei vérkeringésébe. A kritikák gyakran hasonlították össze a hol magyarnak, hol németnek tekintett Joachim Józseffel, és szinte kötelező érvénnyel a spanyol Pablo Sarasatával, aki Wieniawskival egy időben koncertezett hazánkban. Talán nem véletlen, hogy az összevetésekből mindig Wieniawski került ki győztesen, az a művész, akiben a közönség a leghatározottabb nemzeti vonásokat vélte felfedezni, és aki két héten át szinte naponta Liszt Ferenc oldalán mutatkozott a magyar fővárosban.

Bár a zeneélet tengerében statisztikailag nem tűnhet jelentősnek tizennégy hangverseny, Wieniawski látogatását mégsem felejtették el Magyarországon. Fél évszázaddal később is, ha többnyire csak utalásszerűen vagy egyszerű felsorolásokban, rendszeresen hivatkoztak rá, megemlítették magyarországi koncertjeit, és a hazai művészek is rendszeresen műsorra tűzték néhány rövid karakterdarabját. Zeneszerzőként viszont sosem került a zenéről írók látókörébe, a szalonzene vagy a

⁴¹ 1877 szeptemberében Wieniawski lemondott a brüsszeli konzervatórium hegedűtanszakának vezetéséről, a koncertezést azonban betegen is tovább folytatta. 1878. november 11-én Berlinben a színpadon lett rosszul, a hangversenyt – Wieniawski hangszerén – a közönség soraiban ülő Joachim József folytatta.

8. kép. Wieniawski: *Fantaisie orientale*, a címlapon Hubay Jenőnek szóló ajánlással.

virtuóz ráadászám kategóriájába sorolt művei legfeljebb ellenpéldaként kaphattak helyet a zenei szakirodalomban.⁴²

Wieniawski neve Magyarországon a leggyakrabban Hubay Jenőével összefüggésben került szóba, illetve maga Hubay volt a lengyel mester alakjának egyik fő propagálója, emlékezetének életben tartója. Még brüsszeli időszakában, 1885-ben meghangszerelte Wieniawski *Valse-caprice*-át (op. 7), 1908 körül pedig a két hegedűre komponált *Caprices* (op. 18) című sorozatot adta közre instruktív kiadásban. Liszt csókja mellett, amelyet Hubay a debütálásakor kapott a Zeneakadémia matinéjén, Wieniawski kézfogása is jelképes értelmet nyert az utókor szemében. Wie-

⁴² Az első átfogó magyar zenei lexikonban a „*hírnevű lengyel hegedűvirtuóz*”-ról megjelent sorok a korabeli általános véleménynek adtak hangot: „*Kompozíciói egy részében (Polonaise, Kujaviak, mazurkák, a testvéröccsével [l. alább] együtt írt Grand Duo polonais) lengyel nemzeti hangot üt meg, de gyakran vízenyős Chopin-utánzatok keretében (a népies »természetes« hangzatokat ügyesen alkalmazza hegedűre). Híres Legendá-ja, Souvenir de Moscou-ja, Faust-fantáziája (mind hegedűre zenekarral) szintén könnyebb irányzatú »siker-darabok«, de tartózkodóbbak és izlésesebbek. Legjobb műve a D-moll hegedűverseny (op. 22.), üres virtuóz sallangok mellett komolyabb formatórekvésekkel és költői gondolatokkal (a finálé egyik részlete, »a la Zingara« magyaros). Vieuxtemps mellett W. a kevésbé erőteljes, de poétikusabb szerző.*” (Szabolcsi Bence – Tóth Aladár: Zenei lexikon. 2. kiadás, Budapest 1935, 704–705.)

niawski egykori tanszékvezetői állását 1882-ben Hubay kapta meg a brüsszeli Conservatoire-on, örökségének eszmei átvételét pedig tovább erősítette, hogy lányait a magyar művész tanította hegedülni, illetve hogy pályája csúcán másfél évtizeden át a mester hangszerével koncertezett. Végül az is jelzésértékű, hogy Wieniawski utolsó, posztumusz opusza, a *Fantaisie orientale* (op. 24) Hubaynak szóló ajánlással látott napvilágot (8. kép).

Miután Hubay 1886-ban letelepedett Budapesten és megteremtette világhírű hegedűiskoláját, kiinduló és viszonyítási pontként többnyire nem saját tanárára, Joachimra, hanem Vieuxtemps-ra és Wieniawskira hivatkozott. Nem véletlen, hogy a német befolyás alól szabadulni igyekvő magyar kulturális közegben tudatosan a belga és a lengyel művésszel vállalt eszmei közösséget. Mindezt pedig az újságcikkek, lexikonok és könyvek százai visszhangozták fél évszázadon át. Így lett Henryk Wieniawski – évtizedekkel nagy sikerű turnéját követően – meghatározó alakja a magyar hegedűiskola eredetmítoszának.

Függelék

A magyar fordításban közölt újságcikkek eredeti változata

Pester Lloyd 1877. február 23.

Wie uns von befreundeter Seite mitgetheilt wird, trifft der Violin-Virtuos Wieniawsky, einer vielfachen Einladung hiesiger Musikfreunde Folge leistend dieser Tage hier ein, um am nächsten Dienstag ein Konzert zu geben. Die zweite Konzert-Saison verspricht überhaupt noch manchen Kunstgenuß – Saint-Saëns, der Komponist des „Danse macabre“, dem ein ebenso bedeutender Ruf als Klavierspieler vorangeht, kommt Mitte März in unsere Stadt, um sich unserem Publikum vorzustellen.⁴³

Pester Lloyd 1877. február 28.

Koncert Wieniawski. Wir bitten unsere Leser um Entschuldigung für nachfolgende banale Phrase: „Er kam, spielte und siegte;“ da sie aber so gut auf das heutige Konzert des berühmten polnischen Geigers Henri Wieniawski paßt, so glaubten wir selbe verbrechen zu können. Im Dezember v. J. wiederholt angemeldet und abgesagt, ja für alle Zeiten abgesagt, wird er plötzlich vorgestern (Sonntag) annoncirt, und heute spielt der Künstler vor einem sehr zahlreichen Publikum im kleinen Redoutensaale, und was das Beste ist, er reißt es durch sein wunderschönes Spiel zu lange nicht gehörten enthusiastischen Beifalls-Rufen hin. Das kann nur die wahre Künstlergröße vollbringen; aber diese Künstlergröße feiert auch den glücklichen Besitzer vor dem Altwerden. Sollte man es glauben, daß der Mann, behäbigen Exterieurs, welcher heute Abend durch jugendliche Bluth, durch fast überschäumenden Humor im Vortrage, durch den edelsten Ton und vollendete, fast an das Fabelhafte streifende Technik seine Zuhörer entzückte, schon vor beinahe 30 Jahren die musikalische Welt in Ekstase versetzen konnte? Und es ist so. Wir haben den Eindruck nicht vergessen, den der schmächtige, junge Pole vor langen Jahren in seinen Konzerten, welche er mit seinem Pianisten-Bruder in dem großen Königssaale

⁴³ Másnap, február 24-én a *Fővárosi Lapok* szinte a fenti *Pester Lloyd* cikk fordítását közölte: „Zenei idény. Wieniawsky Henrik hegedűművész, ki már kétszer elhalasztá fővárosunkba jövetelét, ma megérkezik s kedden tartja hangversenyét a redoute kisebb termében. – Saint-Saëns, a »Danse macabre« költője, ki egyszersmind jeles zongora-művész, március közepén jó hozzánk.”

des Kroll'schen Etablissements in Berlin gab auf uns gemacht hat; und heute ist dieser Eindruck in vollster Kraft wieder aufgefrischt worden. Man erlasse uns eine detaillirte Schilderung des Wieniawski'schen Spiels; die Attribute, welche den wahrhaft großen Künstler zieren, sind auch Eigenthum unseres heutigen Künstlers, bei dem noch eine glückliche Mischung des spezifisch Nationalen mit dem Internationalen besonderen Reiz ausübt. Herr Wieniawski spielte Mendelssohn's Violinkonzert, es war eine Kabinetleistung; auch der Komponist der „Legende“ und der „Polonaise“, der sich ebenfalls „Henri Wieniawski“ nennt, flößt uns vollste Achtung ein, umso mehr als er für den Spieler in den ausschweifendsten Virtuosenstücken unbekümmert schalten und walten konnte; war doch auch der „Mazur“ eine herrliche Zugabe. – Mit den „Ungarischen Liedern“ von Ernst schloß er unter brausendem Applaus sein glänzendes Konzert. [...]

Pester Lloyd 1877. március 4.

Was die ungarische Musik sei, habe er erst jetzt recht verstehen gelernt. Und er geht zur Charakteristik der ungarischen Kompositionen Ernst's und Joachim's über und wundert sich, daß gerade die für die Violine geschaffene Melodie noch keinen auf einem höheren Niveau stehenden Klassiker gefunden hat, wie die Mazurka ihn in Chopin fand.

Und Reményi?

Wieniawski lächelt und zuckt die breiten Achseln. Seit er Rác Pál gehört, weiß er nicht nur, wie der „Chardache“ eigentlich klingt, sondern auch daß Reményi ihn verfälscht habe. Dieser übertreibe nur die Fehler der Zigeuner, ohne daß vom berausenden Duft ihres Vortrages auch nur ein Funken in ihm wäre, obgleich er übrigens einer der besten Dilettanten sei, der bei guter Leitung auch ein Künstler hätte werden können. Wie staunte er, als ihm erzählt wurde, daß einst ernste politische Blätter Leitartikel über ihn schrieben und daß man seine Rückkehr aus dem freiwilligen Exil im ganzen Lande so aufnahm, als ob die Nation von ihm erwartet hätte, daß er die Freiheit und Verfassung, die wir bei Világos „verspielt“ haben, uns mit seiner Geige zurückzaubern werde.

Wieniawski hörte ihn in Paris zum erstenmal. Vieuxtemps, der neben ihm saß, sah verblüfft, wie Reményi mit dem Bogen herumfuchtelte, so daß die über ihm brennenden Flammen in heftige Bewegung gerieten. [...] (*Porzód*)

Pester Lloyd 1877. március 3.

Konzert Wieniawski. Der berühmte polnische Geigenheros, Professor Henri Wieniawski, hat heute in seinem zweiten Konzerte das Publikum, welches in noch größerer Zahl den kleinen Redoutensaal füllte, durch sein Zauberspiel wahrhaft elektrisirt. Nach jeder Nummer seines Programmes erdröhnten Beifallssalven, rauschend und feurig wie selten [...]. Herr Wieniawski ließ seltene Genieblitze in der Bewältigung der kolossalen Aufgaben hervorbrechen; es war, als ob er neue Gebiete der Technik dem erstaunten Ohre der Zuhörer erschlossen hätte, denn spannend und bannend neu klang Alles, was sein wunderbarer Bogen tönend machte. Er spielte das A-moll Konzert von Vieuxtemps; der Komponist hat wahrlich in seiner Blütezeit nicht schöner gespielt; er berauschte dann seine Zuhörer durch die wechselnden Szenen seiner „Faust-Phantasie“ – selten wohl hat man z. B. ein so vollendetes flageolet gehört – er sang die „Romanze“ von Beethoven wie ein echter Klassiker, und ließ das Publikum durch das unbegreifliche Spiel des wirbelnden „Präludium“ (E-dur) von Bach nicht aus dem Staunen herauskommen; er schloß mit seinen „russischen Liedern“, nachdem er noch vorher den „Mazur“ und die „Legende“ als Zugabe gespielt hatte. Der Künstler hat einen grandiosen Eindruck auf unser Konzert-Publikum gemacht, er wird gewiß nicht vergessen werden. [...]

Pressburger Zeitung 1877. március 8.

Konzert Wieniawsky. So hätten wir denn ehvorgestern einen Geiger von Weltruf gehört: Henry Wieniawsky, den Konzertmeister [Professor] der Brüsseler Konservatoriums. Er hat hier mit dem glänzendsten Erfolge gespielt. In der Sturmfluth von Pianisten beiderlei Geschlechtes, die während

der Saison über uns hereinbricht, war das Erscheinen des berühmten Violinvirtuosen ebenso angenehm als willkommen. Wieniawsky zählt mit Joachim, dem „König der Geiger“, der eben heute den Dokortitel der Universität Oxford erhält, – mit Wilhelmi [Wilhelm] und dem demnächst hier konzertirenden Spanier Sarasate zu den bedeutendsten Violinvirtuosen der Gegenwart. Sein künstlerischer Ruf geht „weit über die Lande und das Meer.“ Sein Ton besitzt nicht ergreifende, mächtige Breite, aber er ist fest, von zierlicher Schönheit, von unfehlbarer, bewunderswerther und stets entzückender Reinheit, und frei von jedem Makel, den der Strich eines Bogens auf Seiten hervorruft. Die Hexenkünste des Violinspieles [...] beherrscht Wieniawsky wie ein richtiger Hexenmeister. Seine Bravour ist blendend, seine Technik auf der höchsten Spitze der Vollkommenheit. Die „Faustphantasie“, die Legende und Polonaise (Alles reizende Sachen von Wieniawsky selbst), sowie die soi-disant ungarischen Lieder von Ernst mit dem Anklang an die Sentimentalität Müller'scher Volksweisen waren klingende Zeugen dieser außerordentlichen Meisterschaft und entfesselten im Saale nicht endenwollenden Beifall. Der Schwerpunkt der künstlerischen Individualität Wieniawsky's liegt aber im Vortrage klassischer Musik. Es bleibt bedauerlich, daß das Programm diese Seite nur mit dem ersten Satze des Mendelssohn'schen Violinkonzertes betonte. Der vollendete Vortrag dieses Satzes, den Wieniawsky mit Beiseitlassung aller Virtuosenkünste einfach, edel und ungemein schön spielte, machte nur Einen Wunsch rege, überhaupt mehr klassische Musik von diesem Geiger zu hören. Da spielte er, bewogen durch die vielen Hervorrufe, am Schlusse des Konzertes ein Präludium einer Bach'schen Sonate für die Solovioline. Es war, als ob er erst jetzt bei dem bewunderswerthen Vortrage dieses Präludiums, den ich für meinen Theil weit über die wunderbaren Künste der „Faustphantasie“ stelle, ahnen lassen wollte, was für ein wahrhaft großer und unvergleichlicher Künstler er auf klassischem Gebiete sei. [...] (J. B.)

Pester Lloyd 1877. április 19.

Beethoven-Konzert. Unsere Philharmoniker haben heute eine Erinnerungs-Feier an den größten Tondichter aller Zeiten und aller Nationen veranstaltet. [...] Der berühmte Geiger Henri Wieniawski spielte das Violin-Konzert; er war der Magnet des Konzerts, wenigstens für den größten Theil des Publikums. Der Künstler spielte das Konzert, vom Virtuosen-Standpunkte aus betrachtet, ausgezeichnet, allein der echte Beethoven-Standpunkt war nicht erkennbar. Wir hörten eine subjektive französische Auffassung der wunderbaren Violin Hymne mit flutterhaften, unmotivirten Kadenzten, und vermißten dagegen die objektive Ruhe und die damit verbundene Breite und Fülle des Vortrags. So hoch wir auch den Künstler als solchen schätzen und verehren, so wenig kann doch seine heutige Wiedergabe des Konzerts die Erinnerung an Joachim's Spiel verwischen. Doch die verschiedenen Charaktere empfinden jeder nach seiner Art. An brausenden Beifallsbeweisen hat es übrigens dem berühmten Geiger nicht gefehlt. [...]

Pressburger Zeitung 1877. május 3.

[...] Vor einiger Zeit hat dieser Geiger bei uns mit bedeutendem Erfolg konzertirt; aber das in leuchtenden Feuerfarben erglänzende Meteor Sarasate verdunkelte das ruhig strahlende Licht Wieniawsky. Dieser Künstler gleicht, sei dieser Vergleich erlaubt, jenen Weinen, die am Rhein wachsen und die man öfter schlürfen muß, um ihrer seltenen Feinheit auf den Grund zu kommen und sie nach Gebühr zu schätzen. Wieniawsky ist ein echter und großer Künstler. Als Virtuose in der Anwendung aller erdenklichen Hexenkünste wirkt er etwas erkältend, aber im Vortrage klassischer Sachen sucht er seines Gleichen. Mit dem Vortrage der Chiaconne von Joh. Seb. Bach hat er sich einen gewaltigen und gewichtigen Meisterbrief erspielt, dem der alte Johann Sebastian selbst mit Freuden seinen Namen beisetzen würde. Das war großartig und einfach edel zugleich. Seine „Tarentella“, eine höchst bedeutende Violinkomposition, und die F-dur-Romanze Beethoven's bildeten mit dem Bach ein Kleeblatt des reinsten musikalischen Genusses, das dankbar in dem Buche der Erinnerung aufbewahrt bleibt. [...] (J. B.)

LÁSZLÓ GOMBOS

Henryk Wieniawski in Ungarn
– Konsequenzen einer Konzerttour

Um die Wende des 19–20. Jahrhunderts bewahrte das ungarische Publikum Henryk Wieniawskis Namen noch in lebendiger Erinnerung. Obwohl er – im Frühling 1877 – lediglich zweimal zwei Wochen in Ungarn verbracht hat, wurde seine Person als ständiger Bezugspunkt der ungarischen Geigenschule aufrechterhalten. Da konkrete Umstände sowie Ablauf der Ereignisse bisher grösstenteils unbekannt waren, schenkte die Wieniawski-Forschung den beiden Besuchen nur marginale Aufmerksamkeit. In der nachfolgenden Zeit wurde Wieniawskis Ruf im ungarischen Musikleben ungebrochen weiter fortgepflanzt. Die neuen Eindrücke beeinflussten und modifizierten allerdings das Bild von seinem Spiel und seiner Person: weniger Aufmerksamkeit schenkte man dem Geigenvirtuosen und mehr dem Komponisten, der einstige Interpret klassischer Werke wurde viel mehr nach den eigenen Salonkompositionen beurteilt. Im vorliegenden Aufsatz wird versucht, die bereits bekannten Angaben der Wieniawski-Forschung zu ergänzen, den Einfluss der Konzerttours von 1877 auf das ungarische Musikleben einzuschätzen, sowie jenes im Laufe der hundertjährigen Entwicklung verzerrte Bild zu revidieren, das Wieniawski lediglich als Virtuosen und Salonmusiker darzustellen vermochte.

Wieniawskis Name wurde in Ungarn meistens in Verbindung mit Jenő Hubay erwähnt. Hubay selbst war einer der wichtigsten Befürworter des polnischen Meisters, der die Erinnerung an ihn stets aufrecht erhalten hat. Hubays erste Auftritte in Budapest fielen gerade in die Zeit von Wieniawskis Besuchen. Neben dem von Liszt auf der Matineevorstellung der Musikakademie erhaltenen Kuss war es Wieniawskis Handreichung, die in der nachfolgenden Zeit eine symbolische Bedeutung gewann. An Wieniawskis frühere Stelle als Leiter der Violinklasse am Konservatorium in Brüssel ist nämlich 1882 eben Hubay getreten. Die ideelle Fortpflanzung seines Erbes bestätigt auch jene Tatsache, dass Wieniawskis Töchter vom ungarischen Künstler unterrichtet wurden, und dass dieser auf dem Gipfel seiner Laufbahn etwa 15 Jahre hindurch Wieniawskis Instrument besass. Schliesslich ist es bemerkenswert, dass Wieniawskis letztes *opus posthumus*, die Fantaisie orientale (op. 24) mit einer Widmung an Hubay veröffentlicht wurde. Nachdem Hubay 1886 zurückkehrte und seine weltberühmte Violinschule gründete, hat er sich meistens nicht auf seinen eigenen Lehrer Joachim, sondern auf Vieuxtemps und Wieniawski als Bezugspunkt berufen. Auf dieser Weise ist Henryk Wieniawski zu einem der bestimmenden Gestalten in der Entfaltung des Ursprungsmythos der ungarischen Geigenschule geworden.